

ERK

S i s u :

A. Vaigla: *Caveant consules!*

Georg Meri: Võitlus hinge pärast.

A. H. Tammsaare: Isamaa ja rahvuslus.

K. Peterson: Erakondlik rahvuslus.

J. Laide: Mõningaid ümberhindamisi meie riiklikus mõtlemises.

A. Määr: Peipsi tindikalavabriku ja tindikala kasutamise küsimus.

Edg. Kant: Linnastumine ja elanike maalt linna valgumine Eestis.

Ed. Sahkenberg: Kodumaine ringvaade.

Edg. Kant: Kirjandust.

AR EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU

ÜLD-MAJANDUS- JA KULTUURPOLITILINE AJAKIRI

NR. 6

J U U N I 1 9 3 3

1. AK.

CAVEANT CONSULES!

Isiku ega rahva elus pole midagi suretavamat kui letargiline rahu, tegevusetus, ükskõikne rahulolu olevaga ning lõbutsemine mineviku võitlusväljul. Ei leidu tühisemat „suuga suurte linnade tegemisest“; ei ole vähemat väärtust ega kergemat kaalu tühjade sõnade tuulelipust.

Rahu uinutab, võitlus virgutab.

A. H. Tammsaare väärtuslikku „Tõde ja õigust“ tunneme ometi. Eks anna tema huvitava analüüsi inimese hädadest ja valudest meie maailmas. Rõõmu on pisut: ei piisa seda iga inimese südamesse. Häid tegusid on nii lõpmatu vähe, suuri sõnu on ülikülluses:

„Inimene nõuab lõbu ja armastab tühje sõnu, sest ta arvab, et õige aru pole inimeste peas, vaid sõnus. Kui ometi võiks inimesilt võtta pooled tühjad sõnad, siis mõnedki saaksid ehk õige aru tagasi! Kui võiks neilt võtta pooled mõttetud mõttedki, siis jääks küllalt järele, et õnnelikult elada!“

Ning edasi:

„Tema [= Indreku] ja Karini peahäda selles seisabki, et üks armastab sõnu, lootes nendega asendada mõtteid, ja teine mõtteid, lootes nendega asendada tegusid.“ (Tõde ja õigus IV, lk. 410.)

Diagnos on tehtud. Retseptki on antud: tarvis tuua tegude tuld armastuse altarile. Muidu — õnnetus ja häda meiega. Nälg ning viletsus võtavad maad, sest rahvast toidetakse mõtetega ja tühjade sõnadega.

Ehkki inimene ei ela üksnes leivast.

Too Tammsaare tsiteeritud lehekülj ja romaani lõpplahendus kipub olema õpetlik ning sümboolne meie avalikule elule. Indreku ja Karini abielu on riik. Indrek on valitsus, Karin — rahvas. Rahvas ootab tegusid ja on õnnetu oma p i k a s ootuses, valitsus toidab teda mõttetute mõtetega ja tühjade sõnadega. Ning riik on rikas mõtteist ja sõnust, kuid vaene tegudest ja kehva armastusest.

Suurim kehastatud tühi mõte ning õõnes sõna on meie H i n d a d e K o m i s s a r, sest ta ei suuda omaenda ega tarbeainete hinda kõigutamata hoida.

Majanduslike kriiside ajastuid on õigusega võrreldud sõjaaegadega. Vaenukinnas on visatud elu vainule ju mõlemal halvaval ajal. Ja kas tooks sellal pööret paremusse ainult ilusamate päevade kibe ootus?

Muidugi mitte. Halbade aegade kõrvale loome paremaid päevi ainult kibeda võitluse ääsitulest. Võitlus võrsutab!

Aga kus on innukas võitlus meie aegade vaenlasega? Kus lüüakse lahinguid, kus korraldatakse valvet? Ja kus on luurerahvas vaenlase jõuhulki avastamas?

Kas on tuntud ning õieti väärtatud meie oleviku vihaseim vastane?

Tööpuudus. Töötaolek. Käte rüpeshood. Need ning nendega sõltuvuses olevad nähtused on tänapäeva suurimad vaenutegurid. Seda peame tunnustama; nendega peame võitlema, kui tahame võidelda head eluvõitlemist. Ja kui tahame võita.

Töötajad maksavad kriisimaksu, et oleks pisut elatist töötuilgi. Seda tehakse heameelega, sest teatakse: kõigil on veel ruumi meie mandril. Maa-ilmal on pesapaika inimeselegi. Tahame ju, et igauks võiks elada oma elu, milleks tal õigus. Kummatigi on õigustatud küsimus: kas kasustatakse õieti neid maksuveeringuid, kas rakendatakse kõigiti ratsionaalselt iga kriisisent? Kus on kavad, kus eeskujud, mida uskuda, millest amendada lootust, usku?

Sest usuga tõuseb jalutugi voodist, kuid täna peavad terved ihuliikmed lebama tegevusetult, täna pole mõnelgi oma käsi kuhugi kasutoovalt kinnitada. Täna on mees mannetumas, sest kipub nappuma usk, nappuks nagu eluind, elutuligi.

Sepad on vananenud; kus on noored, kes asuksid õhutama uut leeki!

Meie tööõnnistusest osasaav rahvuslik kodanikkond kannaks meeleldi suuremaid kohustusi kaasmaalaste kasuks, kui olevat vaikust asendaks kibe võitlusetorm, — kui Maarjamaa astuks otsustavasse heitlusesse oma vastasega. Vabadussõja päevil ehitati riiki väärtustega ning varadega, mis kaugeimal kulla kõrgest kaalust. Tooksime oma tänasele võitlusväljakule ainult maist ohvriandi isamaalikus vaimus ja teos, pühitseksime peagi võidupidu majandusliku kriisi-kolli üle.

Seepärast mitte: kellel on, sellele peab antama, vaid kellel on anda, need andku.

Viimane olgu meie tänane inimlik käsund.

Ja juhid, konsulid tões ja väes, mis oleks teil anda oma rahvale? Kas leiba-lõbu või eeskujutegu? Või — teie suuted küünivad ainult... valitsemaks?

Juhtimist, head, eeskujulist ning ohvrimeelset juhtimist, tõeväes teenimist vajab eesti rahvas oma kriisi keerises tänapäeval. Kuid maa valitud, rahva eest seisjad teevad (ning loovadki) paraku liiga palju tühi-sõnu, ja nende tegude väljad kasvavad sööti.

Aga loetagu raamatust: tühjad sõnad toovad õnnetust ja surma...

Meie rahvajuhude teojõuetusest on kirjutatud kurbi kirju, on lauldud süüdistussalme:

„Ma süüdistan. Neid mehi, võimu pärast,
kes maadlevad, kui näljast nõrkeb maa.
Kui tööd ja leiba Eestimaal ei saa,
siis riiki uuesti on luua paras.“ (H. Visnapuu.)

Nõnda sõnutseb laulik, kes värinaga kannab kodumaa saatust oma südames. Ning seesuguseid luulekajastusi võime leida oma kirjanduses külluses.

Milles süüdistatakse meie maa parimaid? Mis osas on süüdistus põhjendatud?

Palju punkte koguneb sellesse süüdistusakti. Suuresti on süüdistus-sõnad põhjendatud. Ajakirjanduski noteerib päev-päevalt pahelisi fakte meie avaliku elu korraldusist. Mehed maadlevad ning mustavad vastastikku üksteist võimu pärast; viljaka töö takistajaid leidub enam kui viljajaid; tühja tööd tehakse, vaimu nürিতakse; jõudu raisatakse; kapitali kulutatakse, kuhu ei käseks tänane elu-seisund. „Püha“ Petserimaa pussirikkaile jalutusile ja „ususõdadele“ ei panda piiri; võltsitakse rahvuslikku kuuluvust: kadakasaksastatakse lapsi Tartus, Võrus ja Narvas. Piiriäärsete maade rahvusliku kasvatuse ja kultuuri hüveks ei liigu ükski ametlik käsi. Enamgi: Eestis peab palutama eestikeelset kooli (Ingeri Kallivere koolilugu). Rahvuslikud libahundid ja kratid kannavad oma vara välismaade panipaikadesse...

Nende paljude deviatsiooni-tegude kõrval võime paraku registreerida veel rea pahelisemaidki nähtusi. Pististe arv paisub; „omakasu haugub õue all“; Domused, Tsemendid, Citronid ja muud sellised halvad haldjad kollitavad meie kodurahvast, hirmutavad häbematult omainimesi. Näikse, nagu oleks inimesel rinnus südame kohal kivi, ihu kaetud sarvkihiga, — nii vähe hoolitakse kaaskodanikust, eriti kui see kuulub teisesse „leeri“. Seepärast luuakse meil kibedusega kihikodasid, kus rühmahuviliselt „asju aetakse“. Eks premeeri me põllupidajaid, kes oma peaülesande kõrval vaevuvad veel karja ja kodulinde kasvatama. Ja tulemused? Peame ütlema prohveti keeli: *põllumehed on häbisse saanud* (Joel).

„Ja ometi on ääretasa salved,
ei oska rukist mahutada riik.
On see parteide mäng ja viik,
et kopitus ja hiired peavad valvet?“ (H. Visnapuu.)

Prohveti päevil sattus põllumees häbisse hoopis vastupidisel põhjusel: põllu lõikus oli hukas. Täna on põllurahvas häbis ning hädas suure saagi pärast, sest tera veereb turul väga aegamisi tarvitaja kotikesse.

Ei olevat tööd, et saadavat leiba...

Tööd, kavakindlat edasiviivat tööd on tarvis meie kodule. Töökohustus terveile liikmeile! Suure tööväe otstarbekohane rakendamatus on korvamatu kaotus meie riigile. Tühjalt tallatud rahvuslikke elupäevi on olnud küllalt meil minevikuski. Täna tahame töötada ning toota, sest kui vaatame oma kodukurukesele, siis näeme, et kõik kohad on veel tööd täis. Palju söötmaid leidub, jätkuks tööd.

Meil pole tööpuudust sõna täpses tähenduses. Meie kriis on korralduse kriis. See on poliitiline kriis, pigemini — poliitilise iseloomuga majanduskriis. See on puuduliku tööjuhtimise ning tänapäevale vastamatu (töö)kapitali rakendamise saave. Sest suured varad ebaloomulikul viisil ei võta osa majanduselu loomulikust käibest.

Või on veel vähe meie meeste varasid välismaal, s. o. väljaspool meie majanduselu loomulikkust siiru?!

Ja viimaks: majanduselu tuleb aktiivselt juhtida, toote ja tarbe vahekorrad vajavad kindlakavalist reguleerimist. Las-minna — automaatne majanduselu, vanal võidukilbil puhkamine, loomuliku töötulemuse eripremeerimine ei too õnnistust Eesti tulevikule. Seepärast —

caveant consules:

oma rahva teenimise kõrge missioon ei seisne ainult politseilises järele- ja korralvalves ega alavääristavas hoolekandes, vaid kõigi kodanike eest üheväärselt hoolitsevas juhtimises. Valitsus pole mitte ainult riigi koja- ega õuevalvur, samuti mitte komistajate kõrvaldaja tänavakordnik, vaid iga kodaniku suunitleja sinna, kuhu käseb ning kohustab meie kõikide heakäekäik.

Vana õilis Oidipus, iidne valitseja Teebais, nuttis valupisaraid oma rahva hädade pärast ning oli öösi valvel. Sütitavalt suur on tema linna kannatuste põhjuse avastamise ja kõrvaldamise järjekindel püüdlus. Ning rahvas on ju ometi suurus, kelle kasuks on võitlus väärt, rahvus on suur väärtus, mille eest maksab valvata, võidelda, kannatada.

Sest „mitte igale õnneks ei antud“ oma rahva kõrgete eestkostjatena esineda, mitte kõigile „palgaks pandud“ rahvajuhi kõrgeid kohustusi kanda.

Rahvavanemad, juhid-valvurid tõemeeles ja väes! Ärge süvendage surutist sihilikult. Olge head vanemad, kes kõiki oma lapsi armastavad hoolimata nende puudusist, hoolimata, et mõnigi on kisakas. Täna hõõguvad veel söekesed isamaa ääsil. Ärgu neid kustuda lastagu.

Konsulid, teie käes on vastutus:
Äratage koit eesti rahvale uuesti!

A. Vaigla.

VÕITLUS HINGE PÄRAST.

I.

Läheneva rahvahääletuse tulemuste suhtes peab nüüd juba võtma kindla seisukoha, et hoiduda liialdustesse kaldumast. Põhiseaduse paranduskatse läbimine ei tohi põhjustada liigoptimismi, selle nurjumine ei õigusta liigpessimismi. Sest omariikluse uuenedmine ei teostu juriidiliste fiktsioonide rindel; see saabub siis, kui on otsustatud praegu alatud võitlus rahva hinge pärast.

See äratundmine ei peaks meid tegema üksikõikseks riigikogu parandusettepaneku saatuse vastu. Maksev põhiseadus on toodud rahva kohtu ette ja igalt kodanikult oodatakse otsust parema äranaagemise alusel. Asutav Kogu demokratismi tuhinas laskis üle demokraatliku parlamentarismi märgi; põhiseadust tahetakse nüüd rajada klassilise parlamentarismi alusel. Võimude jaotuse probleemi uus reglamenteerimiskatse oli kahtlemata vajalik.

Tuleb teha kõik mis võimalik selleks, et rahvahääletuse otsus tuleks jaatav. Kuid ühtlasi ei tohi unustada, et põhiseaduse paragrahvide muutmisel on riikliku elu saneerimise kohta ainult väga suhteline tähendus. Põhiseadus ei määra poliitilise elu olulisemaid fakte. Põhiseaduste ja poliitiliste tõsiolude vahel pole olemas üldmaksvat kausaalset sidet. Kaasaegses riigiteaduses valitseb relativismi keerdtorm.

Pöördumine klassilise parlamentarismi retseptide poole näitab usku 19-nda sajandi poliitilise demokraatia „absoluutsetesse tõdedesse“. See usk võib liigutada mägesid, aga ta võib ka petta. Riigiteaduse aktiivsel rindeosal usk neisse tõdedesse on taandumas äratundmise ees, et iga riik vajab juhtivat eliiti ja otstarbekat tööjaotust eliidi liikmete vahel. Ei taganeta isegi uute organisatsioonivormide nõudmise ees. On voolusid, mis löövad leinakella poliitikale üldse. *The passing of politics* on kujunenud lõöksõnaks H. G. Wells'i romaanis (näit. *The Life of William Clissold*), oluliselt sama eeldab Cole'i väikesündikalism ja kriisist häiritud Ühendriikide tehnokraatia. Polaarses vastuolus poliitilise riigi matjatega on riikliku supremaatia vool, mille vaimliseks isaks kujunes nii paradoksaalselt revolutsioonilise sündikalismi esoteerik Georges Sorel. Demokratismi on tabanud poliitiline ja ideeline kriis, mille masendaval tagapõhjal võimude jaotuse probleemi reglamenteerimiskatsed võivad tunduda kilplatööna.

Nii näeme, et riikluse kindlustamise probleem jaguneb kahepalgeli-seks. On olemas iga maa isesugused raskused, lahendatavad põhimõtte alusel, et iga rahvas vajab seda põhiseadust, mis kõige enam vastab seisukorra nõuetele. Need raskused liidetuina moodustavad demokratismi rahvusvahelise probleemi, mille oluliseks tekitajaks on see, et põhiseaduse dekreeteerimisega ei otsustata veel autoriteedi ja tööjaotuse keerdküsimusi. Pearõhk ei lasu enam võimude jaotuse probleemil. Põhiseaduse paranduskatse on meile kasulik kogumissignaal, aga me ei tohi unustada, et

kaalul on ühtlasi palju tähtsamad küsimused: küsimused riikluse ülesandeist ja võimalusist, mida ei otsusta ükski rahvahääletus, mida võib otsustada vaid rahvusliku eliidi isamaalik andumus.

II.

Autoriteet on demokraatia põhiprobleem. Ta pole oma iseloomult juriidiline probleem, ta on sotsiaalne. Autoriteet on terviku eestkostja-suhe oma osaga.

Pealiskaudsel vaatlusel see suhe on demokratismi vastand, nagu revolutsioneeritud Venemaa silmis kord oli vabaduse antitees. Vene lõpmatu vabaduse päranduseks Dostojevski ennustas lõpmatut orjust. Et mitte-autoriteetsest demokraatiast ennustada demokraatiale kadu, selleks pole tänapäev vaja olla Dostojevski. Meil tuleb aegsasti teha valik: kas demagoogiline diktatuur, või lääne distsiplineeritud vabadusideaal, põhjenev lääne tsivilisatsiooni autoritaarsetel alustel: kodul, koolil, kirikul, riigil. *Tertium non datur* (kolmandat võimalust pole olemas).

Kodu, kooli, kiriku, riigi autoritaarsus langes vastavalt poliitilise demokraatia tõusule. Charles Maurras leiab, et see langus ja tõus on orgaanilises sõltumuses valgustusaja egalitaarsete ideede kaudu, mis mõlemad on mõjutanud. Aga vastandiks sellele, mis arvab Maurras, ei tarvitse see tähendada, et demokratismi saatuslik korrelaat on korralagedus. Egalitaarsuse ebajumal on tõugatud oma aluselt ja see korrektiiv meie vaimuelu senisele suunale ei tähenda muud kui demokratismi enesekaitset ja pöördumist autoriteedi kui oma elupikendaja poole.

Võitlus autoriteedi pärast algab meil *p e r e k o n n a s*. Ons siin süüdi Pestalozzi hilistunud kajastused meie haritlaskonnas või generatsioonide tüli väljaspool haritlaskonda, kodu on lakanud olemast autoritaarse kasvatuses element. Jätta noorsugu ilma juhita on vastutamatu. See äratundmine oli põhjuseks, miks nende ridade kirjutaja 13 aasta eest tegi kõik, mis lubasid ta nõrgad jõud, et hõlbustada noormeeste kristlike ühingute akklimatiseerumist meie pinnal. Hilisemad kogemused võisid seda äratundmist ainult kinnitada.

Ja kool? Ja kirik? Protestantlikus kirikus pole hierarhiat; tema autoriteediks on *logos*, Jumala sõna. Meie kodumaal kõikvõimne saksa romantiline teoloogia asendas seda objektiivset autoriteeti subjektiivse äratusliku meeleliigutusega. Nii mõnigi sõnakuulutaja on muutunud meelte orjaks. See on tõsiolu, mida ei suuda varjata „vaba rahvakiriku“ fiktsioon ja mis eemaldub vaid siis, kui kirik lakkab tahtmast olla rahvakirik ja hakkab rahva usuliselt tundva osa juhiks vabana iganenud välismõjustust.

Riikliku võimu autoriteedi probleemile peab iga rahvas leidma omaette lahenduse. Nagu Kalifornia hiiglane, *sequoia gigantea*, ei lase end ükski põhiseadus ümber istutada võõrale pinnale ilma oma eluvõimet kao-

tamata. Riik ei ole mitte vahetatavaist osist koostatud mehhanism, ta pole abstraktsioon ega juriidiliste normide kogu, vaid elav organism, täis sotsiaalse dünaamika pulseerimist, teadlik oma erisuguseist püüdeist. On lubamatu võrdlevast riigiõigusest sisendatud ebausk, nagu võiks Eestisse istutada Ameerika presidenti, Inglise peaministrit, Itaalia diktaatorit. Eesti pole Ameerika, Inglismaa ega Itaalia; ta võib neist õppida, mitte neid kopeerida.

Et demokraatlik parlamentarism on labastanud valitsemiskunsti, on sageli loobunud taotlemast kõrgemaid sihte, on laskunud järjest madalamaale demagoogia ja isegi korrupsiooni tasemele, see kõik on peaaegu üldine rahvusvaheline nähe. Tee ülespoole on käidav ükski siis, kui riigivõimu traktor s u d a b oma vastutuste koormat lohust uuesti üles vinnata. Põhiseadused määravad selle võimu teostajaiks valitsusi ja rahvaesindusi, aga nad ei suuda kindlustada autoriteedi-suhete kujunemist valitsuse juhi ja valitsuse, valitsuse ja rahvaesinduse, rahvaesinduse ja valijaskonna vahel. Mitte see, kes vastutab t e r v i k u eest, ei juhi o s a, vaid „juhid“ ise sageli sõrgivad oma vastutamata toetajate lõa otsas. Selles on ka meie riikliku elu kurblooluse põhjus*).

III.

Demokraatliku autoriteedilageduse kaasnähuks on jõuetus, isiklike algatuste väheldane efekt, üksikkodaniku isetegevuse leiigus. Tundub paradoksina, et demokraatlik individualism pole indiviidi kaugeltki sel määral suutnud piitsutada tegevusele, kui kaasaegsed kollektivistlikud riigikorrad. See tuleb sellest, et võitluses rahva hinge pärast on viimased praegu soodustatud seisukorras. Me tuleme siinkohal tagasi Sorel'i juure, kelle *Mõtted vägivallast* väärivad mitte ainult demokraatia vastaste, vaid ka demokraatide eksegeesi.

Sorel'i lähtekohaks on marksism. Nagu Marx, peab ta sotsiaalse arengu lõppakkordiks poliitilise riigi likvideerimist produtsentide koondiste kasuks. Ta omapärasuseks on kompromiss-lahenduste terav eitamine. Ta vihkab „sotsiaaläraandlikku“ sotsialismi samal määral nagu sotsiaalsete kompromisside poole kalduvat kodanlust. Sorel'i ülim kartus on see, et klassivõitlust ei tulegi, et marksism, nagu Wilde'i rakett, pärast pimestavat tähelendu langeb riigi vahetalitusel sepitsetud kokkuleppekeste sohu. Sotsiaalsete vastuolude teravaks ajamine on tema silmis ainus võitlusvahend sotsiaalsete kompromisside vastu. Sorel pooldab järelejätmataid streike, mis sunniksid kodanluse loobuma kokkuleppe-katseist ja asuma energilise

*) Üks meie paremaid publitsiste, E. d. L a a m a n, peab kõige kurja juureks meie erakondade kutse-esinduselist ilmet. See on võitlus tuuleveskitega. Me ei ela enam 19-nda sajandi individuaalse demokraatia, vaid sotsialiseeritud riigi ajajärgus. Võitlus kutserühmadega ei vii kaugemale; meie haritlaskonna seisukohalt oleks see asjatu jõukulutus. Haritlaskonna ülesandeks pole võitlus rahva õigustatud huvidega, vaid riikliku mõtte kõvendamine kõigis erakonnas. Nagu näitab näit. Rootsi põllumeeste kütserühma arenemine vanameelseks erakonnaks, ei ole erakondade politiseerimine seespoolse mõjustusega mitte võimatu, igatahes kergem kui välise mahategemisega.

vastusurve teostamisele. Pinevuse eesmärgiks on kodanlikule korrale antav hävituslahing — üldstreik.

Aga Sorel ei usu üldstreigisse. Üldstreik on temale müütos, usk, mis tööliklassile omane, aga mis kunagi ei saa teoks. Sorel on revolutsioonilisele sündikalismile see, mis ürgkristlusele oli Paulus, esimene esoteerik. Milleks siis levitada niisugust usku, mille objekt on irreaalne? Vastus: selleks, et sublimeerida proletaarlike võitlejate indu, äratada neis fanaatelist kangelasmeelt, võimaldada nende eneseohverdust klassi huvides.

Müütos, mille taga on vaele, levib nagu Sorel'i arvates olid levinud kõik „ilmutatud“ usud: teadmine, et on tegemist müütosega, jääb uue preesterkonna monopoliks; usk on määratud reameestele, kes moodustavad revolutsioonilise sündikalismi kaadreid, valmis ennastsalgavaiks vägitagedeks, nagu Napoleoni armeede sõdurid, kes võitlesid oma „müütose“ nimel, hästi teades, et surevad vaestena.

Oma kõnes Napoli parteikongressil, mõni päev enne Rooma marssimist, näitas Mussolini erilise selgusega, et müütos ei tarvitse surmata usku; ta ütles: „Me löime müütose. Müütos on usk, on kannatus. Pole vaja, et ta oleks reaalne. Ta on tegelikult ikkagi reaalne, sest ta toob kaasa enesusaldu, lootust, usku ja vaprust. Meie müütos on rahvas, meie usk on rahva suurus.“

Anarhist Sorel, riigi kui poliitilise organismi likvideerija, andis võimsa tõuke riigi supremaatia voolule kõigis selle kaasaegseis avaldusis, olgu need vene leninism, itaalia fašism, prantsuse natsionalism või saksa rassism. See, mis neile kõigile ühine, on müütos, mis painutab isikut kollektiivi raudse tahte alla ja mis temalt nõuab heroilisi pingutusi udu-sesse tulevikku nihutatud töotuste nimel. „Mõtetele vägivallast“, kui nad tungivad üle tema majaläve, peab demokraatlik väikerahvas vastu astuma ülevate tõdedega, mille äratusel, pärast teostunud rahvuslikku uuestisündi, peab teoks saama rahvuslik koondumine autoriteetse, tugeva ja riikluse ülesandeist teadliku võimu ümber. Alles siis, kui need tõed on ümber lükatud, on meil õigus demokraatia ja rahva ristteel opteerida rahva kasuks.

IV.

Asudes mere ääres, kuhu ulatavad kahe esoteerilise vägivalla-müütose, vene enamluse ja saksa rassismi mõjud, ei tohi meie iialgi unustada seda lääne ideaali, mis otsustaval hetkel osutus rahvusvaheliseks argumendiks meie iseseisvuse kasuks. Rahvaste vaba enesemääramise õigus pole teadagi juriidiline printsiip: ükski rahvas — meie oma ajalugu näitab seda kõige paremini — pole saavutanud oma iseseisvust võitlusetä. Me ei tohi iial unustada, et oleme ise oma õnne sepad, aga seejuures me ei tohi selga pöörda ka sellele lääne ideaalile, mis on soodustanud ja soodustab ka edaspidi meie lakkamatut vabadusvõitlust.

Rahvusprintsii põhjendab lääne tsivilisatsiooni kahe alussambal: õigusel, mida kannab usk absoluutse õigluse ideaali, ja vabadusel, mis on iga õigusliku korra säilimise tingimus. Me usume ühes Herder'iga, et rahvad on inimkonna loomulik organ ja et nende solidaarne lugupidamine üksteise õigustest kindlustab ühtlasi õiguse ja vabaduse ideaalide rahvusvahelist maksvust iga üksiku rahva huvides. See usk on lahutamatu seotud meie riikluse aateliste alustega. Nii nagu demokraatliku riikluse kõrgemaks ülesandeks on ühiskonna organiseerimine vabadusele, nii on pärast maailmasõda loodud rahvusvahelise organisatsiooni kõrgemaks ülesandeks maailma organiseerimine vabadusele iga ennast valitseva rahva kasuks.

Rahvusvahelised tõsiolud on kujunenud teisiti. Me ühes oma väike-naabritega oleme jäänud demokraatlikuks saareks kollektiivse müütose anti-demokraatlikus meres. Kui riigis hakatakse nägema esoteerilist sihti oma ette, siis ei lase end säärase veendumuste rahvusvahelised kaasnähtused kaua oodata. Kominterni õnnestustöö Eestis lõppes küll fiaskoga, aga kuni viimase ajani on meie riiklikku arengut jälginud klassisõja müütose preestrite pidev huvi. Sama kahtlane huvi on meile osaks saanud Saksa tõe teoreetikute hilisemais teoseis, kus meile hästi tuttavad vilhelmiinliku kõiksaksluse anneksioonipüüded leiavad värsked ja üllatavaid kajastusi. Tõuteooria esigeograaf Ewald Banse põhjendab germaani rassi ruumivajadust Maassist kuni Soome laheni, rasside „eriteadlane“ Günther teeb meile seda au, et nimetab meid headeks inimeste tundjaks, kuid loodab, et meie kaldumus minna isekeskis riidu kergendab germaani üleolevale distsipliinile ta esoteerilise ülesande teostamist. Võib lõpmatuseni pikendada nende hoiatavate tormimärkide rida. Aga on selge niigi, et lisaks motiividele, mis peituvad meie riikluses eneses, sunnivad ka välised olud meid suurema intensiivsusega anduma tugeva riikluse kujundamisele.

V.

Ainult tugev riiklus, mille autoriteet on rajatud sellele, et ta on rahva kultuurtahte kõrgem esindaja ja sotsiaalse õigluse tulisem eestvõitleja, võib tuua utilitarismis lämbuva demokraatia uuestisündi.

Rahva kultuurtahet kehastab eliit, kelle patentiks ta uhkele ja vastutavale osale rahvuslikus uuestisünnis on teaduslik töö, andumus ja ohvrimeelsus. Meie teadus ei tohi langeda ühegi kollektiivse müütose ohvriks, ta ei tohi alaneda rahvusliku ebateaduse tasemele, aga ühtlasi ta ei tohi kunagi unustada oma orgaanilist sidet rahva eluga, ta peab rahvast juhtima kultuurelu kõrgemate eesmärkide taotlemises. Teadus, mis vaba nii demagoogilistest teenimistendentsidest kui teaduslikust ülbussest, peab andma riiklike püüete ideaale igal alal, kus ta tase võimaldab üldmaksvate ideaalide kujundamist. Ta peab ühtlasi mõjustama demokraatiast labastatud valitsemiskunsti meeto-

deid, et lõplikult likvideerida praegu alles paratamatut, aga alati vihkamisväärset empirismi riigivalitsemise toimingus. Ainult see riiklus, kus on teostatud ideaalide, teaduse ja oskuse tugev kooskõla, võib pretendeerida rahva kultuuritahte kõrgema esindaja osale.

Kollektiivsete müütoste levimine ei luba rahvuslikku äratustööd juhtida ainuüksi vabameelsuse eudemonistliku individualismi kitsale sängile. Riik pole ainuüksi määratud võimalikult suuremate masside heaoluks, ta ei saagi selle ülesandega toime, kui ta samal ajal ei suuda kujundada rahva karakterit, rahva hinge. Vabameelsuse ajalooline ülesanne on suurelt osalt täidetud; isegi kõige autoritaarsemais riikides ei mõtle keegi võidelda vabameelsuse olulisema saavutuse, eraalgatusliku printsipi vastu ühiskondliku ideaali piirides. Kaasaegne demokraatia ei pääse kriisist, rõhutades sisutuks muutunud programminõudeid. Tema ülesandeks peab olema rahva karakteri, rahva hinge kujundamine aatelises rahvusluses, teadvuses rahva ajaloolisest ülesandest, teadvuses eneseohverduse ja kannatuse moraalsest missioonist. Ainult siis, kui demokraatia avardab oma ülesandeid nende piirideni, ei jää ta alla oma paratamatus võitluses kollektiivsete riigiteooriate ahvatlustega.

Võitlus autoriteedi pärast on meil kujunemas generatsioonide võitluseks ühes kõigi kaasnähtustega, ajutiste pettumuste, kibeduste ja ülekohtuste kannatustega. Tee rahvuslikule uuestisünnile viib alati tuleproovi kaudu. Võime ainult panna käed külge ja kui lohutust on vaja, siis seda ammutada teadmisesest, et just käärimisajad, nagu on hiljuti veel kord hästi näidanud šveitslane Paul Häberlin, on olnud inimliku ja rahvusliku arenemise väärtuslikumaid perioode.

Georg Meri.

ISAMAA JA RAHVUSLUS.

Vaevalt on leidunud ajaloos silmapilke, kus need kaks mõistet oleksid olnud teravamalt küsimuses kui tänapäev. Juudidki katsuvad luua enestele isamaad ja rahvuslik enesemääramine kõlab ühest maailmaotsast teise. Isegi selline rahvusvaheline õpetus *par excellence*, nagu on seda vene enamlus, tunneb end kohustatud olevat kandma ohvreid rahvusluse altarile — asutama oma võimupiires rahvuslikke valdkondi.

Vanal roomlasel oli rahvusest hoopis erinev arusaamine. Teda peaaegu ei huvitanudki rahvus, vaid pigem küsimus, kas inimene oli rooma kodanik või mitte, sest just see oli igäühe au ja uhkus. Roomale kuulus lõpuks nii-ütelda kogu maailm ja olla rooma kodanik, tähendas — olla maailma kodanik, olla igal pool vägeva Rooma kaitse all. Sel oli igapäevases elus väga kaaluv väärtus ja sellesse sulasid nii-ütelda kõik rahvused. Roomlus tähendas võimu, õigust, elulahedust, elumõnususust. Seda kõike

roomlane hindas sel määral, et ta ütles üsna avameelselt ja lihtsalt: kus hea, seal isamaa. Muidugi, roomlane arvas pealeselle veel, et isamaa eest surra on ilus ja hea, aga küllap ikka vist ainult siis, kui isamaa ise on surijale ilus ja hea. Tänapäev ei taheta enam nii praktiliselt isamaad mõista, või kui mõni seda sõandab, siis haistetakse äraandmist.

Hiljem püüdis katoliku kirik selleks võimuks, mis katsus omal viisil jäljendada rooma riigi maailmamõistet, laiendades teda ehk veelgi enam. Jumal oli maa ja taeva isand ja katoliku kirik inimeste seas selle kõikvõimsa valitseja asemik. Jumala ja tema asemiku ees pidid kõik inimesed ja rahvused ühesugused olema. Tarvitses ainult tunnustada katoliku kirikut ja siis tahtis ta sind kaitsta kogu maakeral, rahvusele ja rassile vaatamata. Inimese auks ja uhkuseks pidi saama — olla katoliiklane. Pealegi, et inimesed ei hakkaks nii väga toonitama oma rahvust, pakkus katoliku kirik kõigile ühiseks keeleks ladina keelt, mida olid kõnelnud kord need, kes nägid endas maailmavalitsejaid.

Vana kreeklane näib olevat toonitanud rohkem rahvust kui roomlane ja maailmakodanlusele eelistas ta kolgaisamaalust. Igal kreeklasel võis olla üldisel Kreekamaal oma eriline nurgake, mida ta pidas oma isamaaks, ja temale ei teinud nähtavasti kuigi suurt südamevalu minna mõne teise Kreekamaa nurga vastu sõtta, et tappa ja rüüstada oma sugu- ja keelelevendi. Ainult suurimate välishädaohtude puhul tekkis kreeklase peas mõnikord nagu mõiste üldisest Kreekamaast kui oma isamaast, mida peab kaitsma maksu mis maksab. Aga isegi Marathoni lahingu eel olnud neli väejuhti lahingu poolt ja neli vastu, kuna üks nõupidamisest puudunud. Miltiadesel kulunud hulk vaeva, et seda viimast oma poole võita ja nõnda otsustus siis Kreekamaa saatus karva pealt. Kreeklane ei tunnud end niipalju kodanikuna, kes vajab esimeses järjekorras õigust ja kaitset, kui inimesena, kel lõbus omasugustega üheskoos mängida, võistelda, lõbutseada. Selleks suguvendadena teataval ajal ka kaugeilt mailt koju tulles tundis ta end isamaalasena ja kreeklasena.

Roomlast meenutavad tänapäev inglased. Tundub, nagu ei rõhutaks inglane mitte nii väga oma rahvust kui seda, et ta on Ühendriikide või briti maailmariigi kodanik. See on peaasi, sest see määrab tema seisukoha kogu maakeral. Polnud tähtis, et hiljuti seisid Moskvast kohtu ees inglased, vaid et nad olid inglise kodanikud. Seetõttu pani Inglismaa kogu oma mõjuvõimu maksma, et muretseda neile kõike võimalikku kaitset. Ja kui loed G. Hauptmanni ameerikareisu, leiad enda äkki tõepoolest nagu vanast Roomast. Hauptmann näitab, et Ühendriikides on inimesel kohtu ees suurimaks trumbiks, kui ta võib mitmel-setmel korral kinnitada: „Ma olen kodanik.“ Euroopa mannermaal oleks selliseks trumbiks olnud mõni rahvus. Oleks öeldud vähema või suurema uhkusega: ma olen prantslane, poolakas, sakslane, rootslane, soomlane jne. Venelasel poleks tulnud ehk sedagi meelde, sest tema oli hiljuti alles ainult „alam“ ja on nüüd muutunud paremal korral paljaks seltsimeheks. Rahvuslus nõuab iseteadvust ja kodanikumõiste sellekohastest õigustest ja kohustustest arusaamist. Vene õigele „alamale“ ja „seltsimehele“ kipub aga üks kui teine asi võõras olema. Sest

kust ammutada iseteadvust, kui võimutüüriil istub aina tatarlane, kaukaaslane, juut või mõni teine muulane ja kui kaaluvamaid ülesandeid teostavad eesõigustatud välismaalased? Kuidas saada aimu õigustest, kui ainult ülemus määrab, mida sa loed, mõtled, räägid, teed, sööd? Mis mõte oleks mõista kodanikukohuseid, kui kogu maa püütakse täita sunnitöölistega?

Nõnda siis — kodanikumõiste parimaks arenemislavaks on suur võim, mis annab isikule teatavad vabadused, õigused ja võimalikult suure kaitse, julgeoleku. Rahvuslus sigib kõige paremini just rahva olemasolu hädaohu hetkil. Väidetakse, et tänapäeva rahvuslus sai suurima tõuke oma arenemiseks prantsuse revolutsiooni ajal. Kogu Euroopa tõusis siis Prantsusmaa vastu, relvad käes, ja prantslastel pidi tekkima tundmus, et nende ees seisab küsimus — olla või mitte olla? Suurimaks, lihtsaimaks, üldiselt arusaadavaimaks mõisteks, millega püüti äratada rahva iseteadvust ja koondada tema jõudu, ilmus siis see, et temale öeldi: ta on prantslane. Tema on midagi sellist, mida pole sakslane, inglane, venelane, itaallane ega ükski teine rahvas. Kihutushoos kinnitati temale, et tema on parem kui ükski teine rahvas. Tema pidi uskuma oma paremust ainult sellepärast, et ta tundis end prantslasena. Ja tundes end eraldatuna teiste, temale vaenuliste rahvaste keskel, pidi ta tahes või tahtmata ka oma asukohta hakkama tundma kui erilist maatükki kõigi teiste maa-alade seas. Nõnda polnud ta enam ainult prantslane, vaid ka isamaalane või, nagu ütles revolutsioonilaulik: isamaa laps. Pidi maksu mis maksab unustama Voltaire'i sõnad, et „suuremas riigis on sagedasti mitmed miljonid inimesi, kel puudub isamaa“, mida ta võiks armastada või mille armastamiseks tal oleks põhjust. Pidi katsuma unustada ka seda, et Voltaire oli oma eelmistele sõnadele lisanud: „Küsime avameelselt, kas armastab pankur tõesti südamest oma isamaad? . . . Inimesed, kes põlevad auahnuses, et mängida mingit poliitilist rolli, karjuvad oma isamaa-armastusest, armastavad aga ainult iseennast.“ Seda viimast taipas ka Napoleon ja sellepärast ütles ta oma sõduritele, et igal kapralil olevat ranitsas maršalikepp. Kuid kaprali isamaa-armastus oleks vististi veel suurem olnud, kui Napoleon oleks talle ütelnud, et tema ranitsas on keisrikroon.

Aga muidugi, isamaad võib armastada ka ilma ranitsata, milles maršalikepp või keisrikroon, isamaad võib armastada lihtsalt ja loomulikult, nagu armastab lind oma poegi, rebane oma koobast, sipelgas oma pesa, ja selles armastuses on vististi rohkem tõsist tundmust, kui maršalikepi või kuningakrooni sünnitatus. Inimene ei sünni ranits seljas, maršalikepp käes, kuningakroon peas ja hauda minnes on tal üsna ükskõik, kas neid asju maalilmas on või mitte. Küll aga sünnib igäüks teatavas maastikus ja õhustikus, mis loob erilise ümbruse. Küll aga kuuleb igäüks sünnil teatavat keelt, mis saab emakeeleks, muutudes paratamatult omasemaks ja lähedamaks kui teised keeled, millega ta tutvub hiljem. Selles sünni- ja arenemisaegses ümbruses juurdub kogu inimese siseelu, kogu tema hingeline, vaimline ja kehaline mina.

Aga Napoleonile kui väejuhile, kes põles auahnuses, ei piisanud sellisest loomulikust armastusest, loomulikust patriotismist ja sellepärast tõi ta mängu ranitsa ja maršalikepi, et ühelgi isamaapojal ei tuleks pähe küsida,

mis on tal tegemist Moskvas või Egiptuses. Kuna aga prantslaste isamaalus ja rahvuslik iseteadvus oli muutunud maršalikepi armastuseks, siis pidid ka teised rahvad sellele kohanema. Kõige rutemini ja põhjalikumalt sai sellega toime sakslane, õigem preislane. Jumalalgi oli varsti väärtust ainult niipalju, kuipalju ta oli lasknud kasvada rauda. See rahvuslik raudse jumala õpetus ja usk möllas Euroopas kogu üheksateistkümnenda sajandi ning kestab veel tänapäevgi edasi. Saksas on ta omandanud oma teravama väljenduse hitlerismis. Näib, nagu usuksid inimesed seal äkki, et jumal on lasknud rauda kasvada ainult sakslastele. Ometi pidi Saksamaa olema filosoofide ja teadlaste maa. Kuid võib-olla sellepärast pidigi just siin lõppema rahvusliku hullustusega. Sest kui keegi on rahvuslikule hullustusele soodsat pinda valmistanud, siis just teadus oma väidetega inimtõugudest ja nende väärtusist ning alaväärtusist. Kui palju on kõigile kõrva puhutud aarialastest ja õilsast „blondist metslasest“, mis siis ime, kui arenematu hulk hakkab seda lõpuks võtma jumalast määratud tõena! Kui sagedasti on tõsise ja tähtsa näoga tõstetud küsimus Kristuse tõulisest algupärast, mis siis ime, kui tema ristilööjate tõugu hakatakse pidama alaväärtuslikuks! Selle juures ei tule loomulikult kellelgi pähe, et kui kas või tänapäev sünniks mõni Kristus uuesti maailma, siis tema lüüakse jällegi risti ja selleks poleks vaja mingit „alaväärtuslikku“ inimtõugu, vaid jatkaks „õilsast“ aarialasestki. Kes soovib tõendusi, see lugegu „aarialaste“ usu ja kultuuri ajalugu või mis veel parem: see lasku tänapäev aarialaste seas oma silmad ringi käia.

Nõndanimetatud aarialane on aastasajandeid elanud mitte-aarialaste röövimisest, aga millal on röövel röövitust heas arvamises olnud või temast lugu pidanud? Me loeme pahatihti Ühendriikide aarialastest, kuidas nad kohtlevad oma värvilisi vendi. See oleks täiesti arusaamatu, kui ei tuntaks Ühendriikide ajalugu ja temas tegutsevaid „aarialasi“. Keegi asjatundja (Law) ütleb nende kohta: „Ükski rahvas pole teise, allaheidetud rassiga jõledamalt talitanud, kui ameeriklased tegid seda indiaanlastega, aga ameeriklased õigustasid oma teguviisi kõrgema kultuuriseadusega ja paratamatusega, mis sunnib madalama kultuuri alistuma kõrgemale edu otstarbel. Indiaanlased rööviti paljaks, neid peteti ja tapeti, neilt võeti nende maad, et spekulandid sellest kasu saaksid; oma võitjate pahedega rikuti neid kelmide ettevõtjate rikastamiseks, kuid avalik arvamine kiitis kõik need jõledused heaks või vähemalt oli nende vastu ükskõikne, sest need pidid tähen-dama edu.“

Aga kergemeelsus oleks arvata, et nõnda sündis ainult Põhja-Ameerikas. Kesk-Ameerika kohta lausub keegi, rääkides indiaanlaste keeltest: „Nende ajaloolisest arengust me ei tea sõna otseses mõttes mitte kui midagi, sest Euroopast tulnud võitjad, kokku puutudes Kesk-Ameerika kõrgesti arenenud kultuuriga, piirdusid ainult sellega, et vedasid kristlust sisse ja kulda välja; ei tapmiseks, ristimiseks ega ka röövimiseks vajatud pärismaalaste keelte tundmist.“

Teatava teisendiga peavad need kaks otsust paika ükskõik millises maailmajaos, kus „aarialased puutusid kokku „mitteaarialastega“. Lühidalt — see on võitja ja võidetu vahekord. Võitja hiilgab ikka „voorustega“, kuna

võidetut iseloomustavad „pahed“ isegi loomariigis, mitte ainult inimkonnas. Kullil pole ööbiku laulu imetlemiseks mingit põhjust, küll aga ööbikul kulli küünte jumaldamiseks, sest neist võib oleneda tema elu. Mitte ööbik oma lauluga, vaid kull oma küüntega on kõrgem olend, nii-ütelda jumala asemik maa peal. Nõnda võiks see paista ööbikule endalegi.

Huvitav näide siinmaailma „õilsusest“ hoitavat alal Dublin'i loodushoolises muuseumis — pikuti lõhki lõigatud haikala, kelle kõhus turss, kelle kõhus kaks heeringat, kelle kõhus räimeid, kelle kõhus seedimata koorloomi. Tähendab, haikala oli selles kugistavas ühiskonnas kõige õilsam. Inimkonna mõõdupuu järele võiks teda pidada puhast tõugu „aarialaseks“, nagu teda mõistavad mitte ainult hitlerlased, vaid ka paljud teised. Epigrammis keegi sakslane väljendab seda nõnda: „O wunderschön ist Gottes Erde und der Geschöpfe Lebenslauf; dass alles satt und glücklich werde, frisst einfach eins das Andre auf.“

Aga meil kui rahval pole mingit tarvidust pöörduda Dublini muuseumi poole, et mõista, mis ja kes on inimlikus ühiskonnas õilis. Ajaloolased julgavad tõendada võivat, et ükskord olnud meie esiisad nii „vänged“ mehed, et ajanud naabritele oma röövkäikudega hirmu peale. Kui see tõesti nõnda on olnud, siis pidid meie esiisad tol ajal teataval määralgi õilsad olema. Aga siis tulid sakslased, ühes käes mõök, teises ladinakeelne piibel, mida oskas lugeda mõni ainuke, ning mõne aastakümnega oli meie õilsus teips läinud. Sest ajast saadik ei usu teda enam keegi, meist enestestki usuvad teda ainult mõned üksikud. See ongi võidetud rahvaste suurim õnnetus, et nad kaotavad usu oma voorustesse ja hakkavad ka ise end pidama alaväärtuslikuks. Ainult vahel harva juhtub ajaloos midagi nii õnnelikuks, nagu Inglismaa võitjate normannidega: nad sulasid võidetutega ühiseks inglise rahvaks ja lõid endile uue ühise keele — inglise keele. Sellepärast ehk ongi just inglased Euroopa rahvaste seas need, kelle kohta isegi nende ägedaimad vastased kinnitavad, et nemad pole oma asumailt ainult võtnud, vaid on sinna ka annud. Tõenduseks võiks olla nende vahekord asumaadega.

Alaväärtuslikkuse-tunne on päritav tõbi, mis kandub põlvest põlve. Tema nõuab ohvreid siiski, kui selleks pole enam erilisi põhjusi. Võtkem või iseendid. Me ju tõendasime oma tõu väärtust sakslastele Võnnu all ja venelastele Narva taga. Me tõendasime, et vastast võib lüüa, ilma et peaks tingimata temale ülalt alla vaatama, nagu sakslane on talitanud tänapäevani meiega, või ilma et kannaksid särki pükste peal, nagu venelane seda meile paarsada aastat õpetanud. Sakslastega olime nii-ütelda mees mehe vastu, venelastega mees mitme vastu ja ometi kannatasime proovi kenakesti välja. Kui meil midagi puudub, siis see ei olene meie tõulisest väärtusest, vaid hulgalisest ülevõimust, mis on aastasadu sidunud mitte ainult meie käsi ja jalgu, vaid veel enam meie suud, kõrvu ja silmi, muljunud meie peaaju, rüüstanud meie närvikava ja iseloomu, eriti ehk just viimast. Selle tulemuseks nüüd ongi, et me näeme väärtuslikku teistes, mitte iseeneses. Veel enam: me näeme väärtuslikku selles, milles polegi väärtust. Me võime tõsise näoga üksteisele seletada, milline eluline tähtsus on asjaolul, kas me rিপুতame kaela valmislipu või seome ta iga kord uuesti, me kinnitame ühes

pudupoodnikuga, et meie mehisus oleneb soki- ja sukapaelast, juuste soengust, käte küürist, särgi lõikest, kokkuostetud mööbli stiilist, puudrist või näovõõbast. Me usume ikka veel, et meie väärtus oleneb sellest, mis me konsumeerime, mitte aga sellest, mida loome. Meie loomingul on meie eneste silmis hirmus vähe väärtust ja seda mitte ainult kirjanduses ja kunstis. Me pöördume ikka võõraste asjatundjate poole, kuigi need viimased, et vastata, pöörduvad omakorda meie asjatundjate poole ja vastavad meile lõpuks ainult nende näpunäidete kohaselt. Meie leidurid koputavad asjata meie eneste ustele, kui mõtlevad oma leidusi hakata kasutama. Me kirume vahetpidamata oma riigimeeste rumalust ja oskamatust, aga samal ajal kinnitame tasakesti, mujal olevat üldiselt hullem kui meil. Me kargasime ülepeakaela töönduslikku, kaubanduslikku ja põllumajanduslikku kapitalismi ja kui tuli krahh, siis unustasime, et seda kõike tegime mitte oma aru järele, vaid teiste eeskujul. Oma aru hoiatas, võõras eeskuju hukutas. Et see nõnda on, tõendab asjaolu, et maal, kus elatakse enamasti oma aruga, on „sisse lennanud“ ainult veerand, kuna kolm veerandit seisab ilusasti jalul. Paari inimpõlve kestel oleme oma „maakeelest“ teinud kultuurkeelet, mis on sagedasti lühem, täpsem ja ilmekam kui nii mõnigi meist jumaldatud suurkeel, aga ikkagi ei taha keegi oma auasjaks pidada emakeele oskust, vaid kõik põlevad ihast purssida kolme, nelja võõrast keelt. Ja seda mitte ainult praktilisel vajadusel. Meie õppiv noorsugu kõrgemas õppeasutuses, see meie maasool, meie tuleviku — ka isamaaliselt ja rahvuslikult — ei hinda nähtavasti kuigi kõrgelt seda tõsiasja, et ta õpib oma ülikoolis, kui ta ei või enesele pähe suruda mütsi, mis vaatab kõigi oma traditsioonidega kõrgilt alla oma kandjale. Me jagasime mõisad, need tõelised värvimütsikandjad, rahvale, aga nende hinge ja vaimu, selle Baltimaa viletsuse, kahmib õppiv noorsugu kui kallima varanduse endale. Ja ükski ei pane seda imeks tänapäev, sest vanemadki haritlased tõttavad ühes noortega osa saama jaotatud mõisade vaimsest ja hingelisest pärandusest — meie kodumaa suurimast õnnetusest, millega paradeerime igal kohasel ja kohatul juhul, eriti aga meie rahvuslikel suurpäevil. On vähegi arusaadav, kui eesti usuteadlane ihkab värvimütsi, aga milleks vajab seda jurist, loodusteadlane, ajaloolane või vanavara-uuriija? Või igatseme tõepoolest kõik baltluse kitsarinnalsust, tõmpsust, vaimuahtrust ja kõrkust tagasi? Katsume oma kõrgeimat sugu, oma väärtuslikkust, oma „aerialasust“ demonstreerida vähemalt peakattegagi?

Meil on püütud värvimütsi õigustada rapiiriga, mis tähendavat kirikutorni, mis tähendavat pudrunuia, mis tähendavat piibuorki, mis tähendavat Priapust, keda ootab värvimüts, mis tähendavat Veenust. Aga me teame, et juua, laulda ja kakelda võib ka ilma värvimütsita ja et Priapus ja Veenus elasid maal, kus inimene armastas käia paljapäi. Ja sellepärast poleks ime, kui ühel ilusal päeval keegi esitaks doktori-väitekirja, milles katsuks tõestada, et baltluse ja parunlikkuse embleemi, värvimütsi, võidukäik meie valitseva vana- ja õppiva noorsoo keskel tähendab alaväärtuslikkuse kompleksi eesti rahvuslikus kui ka inimlikus iseteadvuses. Ta, võib-olla, leiaks andmeid tõendamiseks, et nagu parunid pole oma ülesannet Baltimaa vastu

küllalt väarikalt täita tahtnud või täita suutnud (orduriigi häbistav langus, parunite arrogantne eraldumisiha Rootsi kui ka Vene ajal, selle kahju kogu maale, eriti neile enestele), samuti pole ka meie värvimütslased oma seisukorra kõrgusel seisnud. Nad on oma laenatud peakattega taotelnud ülimust ja et ülimus tähendab eelkõige varandust, siis on nad okupeerinud meie rahaasutused. Aga mis siis, kui see väitedoktor küsib: mis on meie äri- ja rahaasutustest saanud? ja kui ta kurbade, väga kurbade asjaolude alusel järeldab: „alaväärtuslikkuse kompleks“ on tõestunud ka tegelikus elus? Ja kas oskate kujutella, mida võivad sellest järeldada meie tõutervendajad, kes käivad ümber nagu mõirgajad lõukoerad ja otsivad, keda — steriliseerida? Kas nad ei või otsusele jõuda, et kui on „kompleks“, siis mitte miski muu ei aita kui aga sterilisatsioon, sest muidu kandub tõbi edasi põlvest põlve?

Nagu näete, meie uue oodata doktori väiteis oleks teatav loogika, nagu arvamiseski: kel pole seotavat lipsu ega sokikandmeid, sel pole ka kultuuri. Aga kas vanal roomlasel või kreeklasel olid sokikandmed? Ja ometi oli neil kultuur ning kõik teised rahvad nende silmis ainult barbarid. Üldse on inimkonnas nõnda, et muidu ei tunta õieti oma kultuuri, kui peab võima kedagi pidada barbariks. Samuti ei naudita muidu oma jõudu, kui peab võima jala kellelegi kaelale suruda. Aga üht kui teist on väikerahval tänapäev raske teostada ja sellepärast tuleb neil sagedasti iseteadvusest ja usust iseendasse nappus kätte. Selleski hädas, nagu ka aarialaste õgimispoliitikas, tõttab moodne teadus appi. On inimesi, kes arvavad, et võrdlev keeleteadus on tekkinud just väikerahvaste juures sellepärast, et püüti tõendada oma sugulust suurrahvastega. Põhjus oleks lihtne: kui ma pole ise suur, siis on mul vähemalt suured sugulased ja nõnda olen osasaamises nende kultuuri ja võimuga. See on igatahes suur lohutus ja mõjuv tegur rahvusliku iseteadvuse tõstmiseks ja kinnitamiseks. Aga miks see meil ei mõju? Kas ei täida meie asjaomane teadus küllalt otstarbeliselt oma ülesandeid või tegeleb meie õppiv noorsugu nii vähe teadusega? Kahju oleks mõlemal juhtumil. Sest nõnda, nagu me praegu paradeerime oma riiklikel ja rahvuslikel suurpäevil, peab iga võõras veendumata, et hitlerlastel on õigus ütelda: Baltimaa on sakste maa või kui seal ongi ka midagi muud, siis on see selline, mida pole kultuuriliselt kunagi arvestatud ega tule ka meil arvestada.

Sõdur vabastas meie esiisade maa võõrast ikkest nagu selleks, et meie noorus, meie tulevik, võiks vähemalt väliseltki demonstreerida ajast ja arust läinud baltluse ja parunlikkuse mõttetult upsakat, kõrki ja eraldumis- uimlevat meelsust, nagu oleks selles meie kodumaa käsud ja prohvetid. Või arvatakse, et riie ei riku meest? Siinmaailmas on kahjuks nõnda, et riie teeb mehe, vähemalt massiliselt. Tõenduseks on kõik univormid, kõik moed, kõik ehted. Mussolini must- ja Hitleri pruunsärgid! Aga meie edvistame nagu mingisuguse uue landesveriga, kellega eesti rahval tuleb kusagil rindel lüüa uuesti lahingut. Es ist eine Schmach und ein Jammer!

A. H. Tammsaare.

ERAKONDLIK RAHVUSLUS.

Lai rahvamass oma enamikus on võimetu otsustama asja ta sisu järgi. Tahtmata omandab siin mööduandva, kui mitte otsustava tähenduse asja väline kuju, vorm, viis, kuidas asja rahvale pakutakse ja meelepäraseks tehakse. Sellest on ammugi aru saanud nobedad ärimehed, ning nüüdisaja ärimaailmas otsustab ärilise võitluse rohkem reklaam, silt, paking kui kaubaväärtus. Ning mida rabavam silt, mida ligem rahvale psühholoogiliselt kauba nimemärk, seda parem on minek.

Meie ei imesta põrmugi, kui kõndides tänavail näeme külluses silte „Eesti kella“ ja „Eesti pudeli“ nimetusega, kui saapavabrik nimetab end „Koidulaks“ ja vankrimäärde nimeks pannakse „Kalevipoeg“. Äri on äri — ütleme meie, olgugi et säärane äripidamisviis meid täidab tülgastusega. Kõik need, kel Eesti nimetus on südameasi ja rahvusliku liikumise tegelaste nimed on pühad, ei teeks seda mitte. Need peaksid seda lubamatuks. Kuid täiesti lubamatuks tuleb pidada rahvuslike tegelaste nimede ja rahvuse nimetuse kiskumist erakondlik-poliitilisesse võitlusesse.

Otse üllatav on see viis ja nobedus, kuidas seda siiski tehakse. Minule meenub ühe meie rahvusliku ärkamisaja tegelase mälestus-aktus. Kõnetoolilt käisid läbi nii mitmedki meie avalikud tegelased, kuid võõrastust äratas nende kaubapakkujalik-proovireisjalik viis. Esimene kõneleja leidis kõnesoleva tegelase olevat põllumeeste erakonna asutaja, teine aga leidis otse vastupidi, tema olevat sotsialismi isa Eestis. Ning viimasel kõnelejal, tõsisel rahvuslasel, inimesel, kes enam rõhku paneb tervikulisele rahvuslikule liikumisele kui ühelegi erakondlikule voolule, jäi ainult ütelda: poliitilised erakonnad, jätke omad käed eemale meie suurtest meestest!

Sel viimasel mehel oli õigus!

Rahvuslus kehastab terviklikku mõistet. Sest rahvus ei ole mitte lihtne elavate inimeste summa, mitte instrument erakondlik-poliitilises võitluses, vaid ta on organism, mis enesesse haarab sugupõlvede lõpmatu rea ja kus üksikud on ainult mööduvad lülid. Rahvus on sugupõlvete materiaalsete ja immateriaalsete hüvede kõrgem süntees, ta on looduslik eluühisus ja teadmusühik, mille moodustavad inimesed, kes elavad ühel ja samal maal, kes põlvnevad ühtlaselt, kellel on samad kombed ja sama keel ja mille kogusumma omadusist tingitud ka on tema arengu suund. On ka ekslik arvata, et rahvas moodustab riigi ainult sellepärast, et ta teatavale põhikorraldusele alistatakse. Nõnda kaua kui rahvas elab ühe põhikorralduse all, moodustab ta küll õiguslikus mõttes riigi, mitte aga poliitilises. Poliitiliselt on ta ühe riigi rahvas, kui on jäädavaid eeldusi, et ta ühe põhikorra all elab. Ta on rahvas mitte sellepärast, et ta nüüd, ajalisel, juhuslikult ühele sundkorraldusele alistub, vaid, vastupidi, et ta omab riikliku sundkorralduse, põhikorra sellepärast, et ta t a h a b o l l a r a h v a s. Selle tahtmise omamiseks peab aga rahva rõhuv enamus olema ühismeeles teatavate põhimõtete kui riigi püsivate põhialuste suhtes, millised ei tohi saada puudutatud üheski poliitilises võitluses ja sotsiaalses ümberkorralduses. *Le bloc des idées incontestables* — nagu Hauriou seda ütleb. Selles ühis-

meeles teatavate püsivate ja puutumatute riikliku korra maksiimide üle seisab põhilepe, mis moodustab iga ühiskonna püsiva aluse, s. o. usalduse, truuduse pakt, mida ei kaitse ükski väline seadus, ükski relvastatud väline jõud, vaid mis põhjeneb vastastikusel vabal usaldusel, truudusel ja koostöös. See alus peab jääma püsivaks, ta peab jääma kõigutamatuks, kuna selle kõigutamisel või rikkumisel vappuvad riigi põhialused ja muutub küsitavaks riigi olemasolu õigustus.

Kõige selle tõttu öeldakse tabavalt, et rahvus on sotsiaalne üksus. Tema siduvuse moodustab solidariteet, ühistunne, mis kantud on harmoonia ja armastuse tunnetest. Samuti öeldakse tabavalt, et kui rahvus moodustab üksteise kõrval oleva ladestuse iseloomu, siis moodustab riikliku võimukorralduse kuju ladestuse iseloom üksteise üle.

Rahvusriiklikus võimukorralduses, s. o. riigis, kus rahvuse ja riigi piirid ühtuvad, nagu see on meil Eestis, ei saa ükski erakond kui riigivõimu konstruktiivne alus olla ainuüksi rahvuslik. See monopol võib olla kasulik küll erakonnale tema sisemisis võimuahnitsemise püüdeis, aga ei kunagi kogu rahvale kui terviklikule poliitilisele kehale.

Poliitiline erakond, vastupidi rahvuse kui ühinemise vormile, on sisuliselt eraldumise vorm. Kui rahvuslus taotleb kogu riigi rahva moraalselt ühtekuuluvust, siis poliitiline võitlus erakondade vahel viib paratamatult rahva jagunemisele rühmadesse. Ei saa poliitilist võitlust kujutella teisiti, kui et möödapääsmatult tuleb välja astuda teiste parteide vastu. Kui aga see teinegi on samast rahvusest, siis kujuneb „rahvuslik“ võitlus rahvuse lõhkumiseks. Ja juba üksi sellega viiakse rahvusluse mõiste mõteteseni masside silmis, mis on vastuvaidlemata kahjulik rahvustunde kui ühendava teguri tõusule ja õitsengule.

Kui meil pisi-erakondade liitumisega 1931. aastal moodustati rahva-, töö-, kristlaste jne. erakondadest üks erakond, siis oma loomuliku asendi tõttu parlamendis võttis ta endale nimeks keskerakond. Miskipärast seoti aga selle nimega veel omadussõna „rahvuslik“. Et siin taheti kasustada haritlaskonnas ja noorsoos tärnunud ja tärkavaid rahvusluse puhanguid, näib olevat rohkem kui kindel, kuna nii mitmete väljaspool tegelikku erakondlik-poliitilist võitlust seisvate tõsirahvuslaste poole pöörduti ettepanekuga, sulada kokku keskerakonnaga. Eespool mainitud põhjustel lükati aga need keskerakonna ettepanekud kõige kindlamalt tagasi! Kas aga kõige oma nimesildi valimisega nn. „rahvusliku“ keskerakonna tegelased arvestasid rahvusliku liikumise kahjustamist, või pidasid seda liikumist ei millekski ega püüdnud teda hoida puhtana nagu kallist südameasja, see on jäänud tänini nende poolt vastamata.

Üks tööliserakonna juhtidest, K. Ast, nimetas viimase valitsusekriisi ajal viisi, kuidas keskerakond oma ministrid K. Pätsi valitsusest ära kutsus — varguseks. See nimetus paistab olevat omal viisil õigustatud. Kuid veel rohkemgi peaksime olema õigustatud nimetama tegu, millega keskerakond nimetas ennast rahvuslikuks — äritegemiseks rahvuslusega.

Me ei leia mingisugust kõlblat alust ja õigustust sellele, miks üks erakondlik-poliitiline kildkond end nimetab rahvuslikuks, teisi aga mitte.

Meile on täiesti arusaamatu, miks, näiteks, J. Tõnisson oma pojaga on patenteeritud rahvuslane, K. Päts või J. Uluots aga mitte, ainult sellepärast, et nad kuuluvad põllumeeste poliitilisse erakonda. Või miks peaks, näiteks, vana M. Martna olema otse rahvusluse vastane ainuüksi sellepärast, et ta on üks töölisliikumise algatajaid ja juhte? Või peitub keskerakonna „rahvuslik“ pale selles, et ta oma juhi laseb moodustada „rahvusliku valitsuse“ sakslaste armust?

Naljatakse, ja seda mitte ilma põhjusega, et keskerakonna „rahvuslus“ tähendab kolmainust maailmavaadet, milles täpselt mõõdetud proportsioonides olla ühendatud „isa, poeg ja põhiheli“. Kes mõtleb nii, nagu seda nõuab keskerakonna juht, arvab heaks peasekretär ja proklameerib põhihelina „Postimees“ ja üks veerand „Päevalehte“, need on keskerakonna mõiste järgi rahvuslikud eestlased, teised aga mitte. Mõõduandev on juhtlause — kes ei ole meie poolt, need on meie vastu! Nii ei saa olla väljaspool keskerakonda tõsirahvuslasi, nagu seda sagedasti avaldab erakonna peasekretär. Viimase arusaamise järgi tuleb seepärast rahvuslust levitada väga lihtse retsepti järgi: kõik kodanikud andku oma hääled keskerakonnale, ja isamaa on päästetud!

Sellekohaselt toimitaksegi. Kus erakonna staabi ringkonnal on mõjuvõimu, seal antakse, näiteks, palgalistele inimestele mõista, et Eesti huvides ta peab tingimata keskerakonna liikmeks astuma ja erakonna toetuseks nii ja nii palju kroone kuus maksma. Vastasel korral ei saavat mõjuvõimsad inimesed mitte selle eest vastutada, et kõnealuse isiku teenistuskoha suhtes mitte mõningaid ümberkorraldusi ei tule ning siis ei saavat selle isiku eest enam seista. Tulemus: inimene astubki teenistuse kaotuse kartusel erakonda ja maksab erakonnale oma preemia, sisemiselt aga neab maapõhja säära „rahvuslikkust“ ja on salajases südamesopis vabadussõjalane, oodates sealt lunastust korrupsioonile. Ei astu aga inimene mitte erakonda, algab rünnak tema vastu, ning ainult vana Jumala pailapsena õnnestub tal siis säilitada oma seisukohta.

Teisal astuvad tegevusse teised tegurid. Ähvardamise asemele astub meelitamine. Nagu kalale kärbest, nii näidatakse siin inimesele söödana mõnda materiaalset hüvet. Ning varjamatult antakse mõista, et nii ja nii, loobuge oma koostööst teistega ja tulge meile üle. Tasu on see ja see.

Tõrkujad aga murtakse. Selleks on „rahvuslik“ aktivism küllaltki tugev. Ühele nooremale ülikooli õppejõule, kes oli julgenud avalikus ettekandes põhiheli-rahvuslikkust arvustada, tehti varsti otsene ettepanek: andku see kohe teenistusest lahkumise palve sisse.

Ja rahvuslik poliitika? Seda küsimust kuuldes üks meie vanemaist kultuuritegelasist, kes väsimatu mesilasena äraarvamatu rikkusi on kogunud meie rahvusliku kultuuri salve, surus kaks kätt meelegahtadele ja oigas: „Näib, et võib hulluks minna!“

Tõsi. Võib küll! Sest terve mõistus ei suuda leida järjekindlust sellest „rahvuslikust“ poliitikast.

Kuid avades erakonna poliitilis-struktuurse lehekülje, selgub meile nii mõnigi tõsiasi. Sest iga erakonna sihiks on püüda absoluutse

enamuseni, ehk nagu meil seda nimetatakse, 51-ni. Ning selles püüdes pühendab otstarve abinõu. Nagu äriees lööb üles rahvale meeldiva sildi ja paneb aknale kirevaimad ja meelikütkestavaimad esemed, nii riputab ka erakond oma poe uksele rabava nimelaua ja paneb poe letile kõige meeldivamad juhtlused. Tulge, vaadake ja imestage. Ostke ainult meie juurest, sest kõik teised on rahva nõõrijad ja kõrilõikajad.

Meie poliitilise elu kutserühmitustesse kaldumisega kasvas meil võimsaks põllupidajate erakond. Põllupidaja, talupoeg, on meil alati olnud rahvusliku meelsuse kandvaim tala. Nagu statistika näitab, oli aga põllupidajate erakonna poolehoid maainimeste seas ülisuur. 59% meie valdade elanikkonnast hääletas põllumeestele. Ainult 11% oli keskerakondade pooldajaid. Linnade pilt oli teissugune. Siin oli 43% keskerakondlasi ja 4% põllumehi. Oli vaja endale saada põllupidajate häáli. Ning ärisildile maaliti: rahvuslik keskerakond.

Viimasel ajal on rahvusliku liikumisena nii vägagi sümpaatne vabadsõjalaste erakond kõrvale kaldumas rahvusliku liikumise tõsistest sihtidest. „Rahvusliku“ ratsuna on nad oma vankri ette rakendanud põhiseaduse muutmise hobuse, ning diktaatori rusikas näevad nad „rahvuslikku“ lunastust. Sedamoodi võib karta, kas see rusikas ei muutu mitte autoritele enestele rusikaks, mis kombineeritud on pöidlast ja kahest esimesest sõrmest.

Säärastele äriajamistele rahvusluse mõistega tuleb aga teha lõpp.

Rahvuslikel organisatsioonel on nüüd aeg nõuda kord selgitust neilt poliitilistelt rindemeestelt ja võtta kindel seisukoht nende „rahvusluse“ suhtes. Kui nad juhuslikult on valinud „rahvusliku“ oma nimelauaks, ilma mõistmata, millist kahju see teeb õigele rahvuslikule liikumisele, siis tuleb neilt nõuda vea parandamist ja oma nimelaua muutmist. Kui aga sellega meelega on tahetud endale lüüa rahvuslusest profiiti, siis ei pääse ükski õige täisrahvuslane selle teguviisi suhtes tegemast kõige valjemaid järeldusi.

Poliitilises võitluses on sageli vääratusi. Neid on ilmnunud kõigis parteides, kui olla õiglane. Need vääratused leiavad aga rahvahulgis paratamatult hukkamõistmist. Kui aga nende poliitiliste „kombinatsioonidega“ seotakse rahvusluse mõiste, siis seegi tallatakse rahva silmis porri võrdselt kõigele muule poliitilisele mustusele. Nii võib rahvas kaotada pieteeditunde rahvusluse vastu. Ei saa olla rahvusteadvuse tõusu, kui rahvuslust peetakse võrdseks direktorikohtade muretsemise taktikale.

Massides tehakse järeldused jämedate joontega ja sageli mitte sisu, vaid väliste efektide järgi. Kaugemalseisjail on raske eritella seda „rahvuslikkust“, mis kohandatud on poliitilise võitluse vaieldavaile sihtidele, ja õiget rahvuslikku liikumist, mis suundub moodsa rahvusriigi ideaali poole. Nimi on üks ja seega väline ning ühtlasi esimene mulje sarnane. Seepärast ei ole kahtlust, et erakonna nime sidumine rahvuse mõistega põhjustab ebaõigete arusaamiste tekkimist ja kahjustab rahvuslikku liikumist. See tegu on andeksandmatu iga rahvuslase seisukohalt, kel rahvuslus on südameasi, aga mitte poliitilise võitluse ja äritsemise võte.

K. Peterson.

MÕNINGAID ÜMBERHINDAMISI MEIE SENISES RIIKLIKUS MÕTLEMISES.

Viimase aja maailmapoliitilised sündmused ja maailmaelu areng — ülemaailmne majanduskriis, fašismi tõus (Saksas), Rahvaste Liidu täieline jõuetus maailmapoliitiliste küsimuste lahendamisel, Jaapani interventatsioon Jeholis, Saksa-Vene salajase kaitselepingu sisu teatavakssaamine — on loonud hoopis uued lähtekohad ja suunad maailmarahvaste poliitilises mõtlemises, mis suuresti erinevad alles mõni aasta tagasi maksnud tõekspidamistest.

Kõige enne on peaaegu kõikjal tulnud veendumusele, et igasugused diplomaatlikud konverentsid ja lepped, kui neil puudub reaalne tagapõhi, on absoluutselt jõuetud lahendama riikide vahekordi ja et endiselt on maksev vana tõde, et ainult võim otsustab.

Niisama on mitmel maal laialdased rahvakihid tulnud otsusele, et vanad riigivormid, olgu nad monarhiad või demokraatlikud vabariigid, ei taga seda maksimumi edu rahvuse ja riigi edenemiseks, mis nüüdisaja eluvõitluses tarviline iga riigi olemasolus. Sellega ongi seletatav fašismi kui uue riikliku mõtte elujõulisus, mida alles hiljuti nägime Saksa „kolmanda riigi“ sünnis. Sest senine demokraatlik kord on võimaldanud võimule pääsmise just igasuguseile antidemokraatlikele ringkonnile, kes, maskeerides end demokraatia aupaistega, kasustavad demokraatlikku korda oma isiklikes huvides.

Laialdasele rahvamassile aga pole see jäänud tähelepanematuks ja sellest ongi tekkinud võimas vool demokratismi vastu, mis, ei saa salata, pooldab rohkem autokraatiat kui demokraatiat.

On väidetud, et demokraatia pole „haige“, et on vaja vaid kõrvaldada pahed, mida demokraatia võõritimõistmine ja võõritikäsitamine on toonud. Seejuures unustatakse aga ära asjaolu, et just selles seisabki pahe, et nüüdisaja demokraatia ise on võimaldanud sellist võõritimõistmist ja antidemokraatlike nähtuste tekkimist.

Me ei taha muidugi sellega ütelda, et demokraatlik põhimõte üldse pole vastuvõetav riigi valitsemises, vaid tähendame ainult, et sel viisil, nagu demokraatiat praegu käsitatakse, on ta täiesti vastuvõtmatu. Ja objektiivselt asjale vaadates, sisaldab igasugune teine, eriti fašistlik riigikord, palju rohkem tõelise demokraatia tunnuseid kui praegune paberil olev demokraatliku vabariigi kord. Veel enam, kes fašismi vähegi sügavamalt on uurinud, see leiab, et just fašism põhjeneb tõelise demokraatia põhimõttel, kuna seal indiviidi tahe on painutatud üldsuse, riigi idee alla, mis taotleb kõikide heakäekäiku, seega ka sama indiviidi enese oma.

Selles mõttes tuleks meil tõsiselt revideerida senist arvamist praeguse demokratismi kui ainuõigusliku riikliku põhimõtte kohta.

* * *

Nagu ülal tähendatud, on viimase aja poliitilised sündmused, eriti Saksa-Vene sõjaline salaleping, uuesti näidanud, milline tõsine hädasoht varitseb meid Saksa ja Vene ekspansioonitendentside näol. Olukord, kus Saksa ja Vene piiriks on K o i v a j õ g i, nagu äsja selgunud salalepingust näha, peaks meid kõvasti mõtlema panema.

Tuleb küsida:

- 1) kas suudame üldse säilitada Eesti riiklikku iseseisvust?
- 2) kuidas seda teha?

Tõsiasi, et sõja korral igasugused rahvusvahelised lepingud muutuvad lihtsalt paberilipakaiks on, tänu maailmasõjale, lõplikult kindlaks tehtud.

Mis see tähendab?

See tähendab seda, et sõja korral meil tuleb paratamatult arvestada ainult omaeneste jõududega ja et lootusi meie liitlaste Soome, Läti või isegi Inglise peale panna, oleks lihtsalt naiivne. Kuigi nii Läti kui Soome teavad, et Eesti iseseisvuse kaotamisega ka nende riikide oma iseseisvus on hädas (Soomes ei näi valitsevad ringkonnad seda algtõde veel mitte mõistvat, kuna ollakse liialt pimestatud oma lääne-euroopaliku diplomaatiaga, kes ikka veel usub, et Skandinaavia maid keegi ei ihalda), ei astu nad, kõige tõenäolisemalt, sõjalise jõuga Eesti suveräniteedi kaitseks välja, vaid katsuvad kõigi abinõudega selgitada oma vahekorda meid atakeeriva riigiga.

Millest seda järeldada?

Kõigepealt tõsiasi, et analoogilisel juhtumil Eesti toimiks just samuti. Tõepoolest, kui mõni riik, kas Vene või Saksa, tungiks Läti või Soome kallale, kas alustavad siis Eesti väed kohe sõjategevust atakeeriva riigi vastu ja atakeeritava kaitseks? Vaevalt on seda loota, kuigi meil näiteks Lätiga on sõlmitud sõjaline kaitseleping. Sest igasugune sõjaline aktsioon on igale riigile kõigepealt tema olemasolu probleem, ja sõjaga küsimusi lahendada enne kui pole läbirääkimistesse astutud aktsiooni alustanud riigiga, mis võib-olla isegi tagajärgi annab, oleks rohkem kui rumalus.

Nii ei oleks siis mõne riigi sõjalise aktsiooni puhul Eesti vastu, vähemalt aktsiooni alul, meil mitte mingit lootust välisabile. Ja kui siis mõne aja pärast mõni riik tahakski meid avitada, oleks see juba hilja. Sest Saksa või Vene (meil tuleb karta ainult neid kaht riiki) määratu suure tehnilise ja inimjõu ülekaalu juures (õhulaevastik, sõjalaevastik) on Eesti vallutamiseks vaid mõne päeva küsimus. Ja kui kord juba oleme alla heidetud, kes suudab või tahabki siis veel Eestit avitada? See oleks sõja alustamine suurriigi vastu, millest võib tekkida uus maailmasõda.

Niisiis on meie väljavaated iseseisvuse säilitamiseks Eesti ja Saksa või Vene sõja puhul lõpmatu väikesed.

Mis siis teha?

Viimasel ajal on H. T a m m e r'i poolt ajakirjanduses tõstetud üles küsimus Eesti kuulutamiseks alatiselt erapooletuks — mõte, mis iseenesest väga huvitav ja sümpaatne ja mille arenemine Eesti poliitikale ja riigile on väga suure tähtsusega. Esitatakse nimelt kava, et Eesti peaks end kuulutama absoluutselt erapooletuks riigiks, end demilitariseerima ja nõutama

oma erapooletuse rahvusvahelist tunnustamist. Seejuures viidatakse peamiselt Šveitsile kui seesuguse erapooletusega kaitstud riigile.

Esitatud kava on põhimõtteliselt täiesti pooldatav ja oleks meie suveräniteedi absoluutseks kaitseks, kui ainult ühte „kui'd“ poleks. Nimelt on Eesti ja Šveitsi geopoliitilises olukorras põhjatu vahe, mida ei suuda täita ükski kombinatsioon ega asjaolu. Sest Šveits on üksainus riik suurriikide (Saksa, Prantsuse ja Itaalia) vahel, kus ühe suurriigi kõige vähemgi mõju võib kohe esile kutsuda protestid teiste poolt, kes näevad selles asjaolus põhjendatult status quo, selle suurriikide peamõtte rikkumist. Seepärast on just suurriikide eneste huvides piinliku hoolega nivelleerida kõik kokkupõrke võimalused, kuna hädaoht on liialt suur kõikidega sõjajalale sattuda. Hoopis teine lugu on aga Eestiga. Kui seatakse üles Eesti alatise erapooletuse tunnustamise küsimus, siis võib igauks küsida: miks just Eesti? Miks ei või ka Läti, Leedu, või isegi Soome samasuguse soodustuse osaliseks saada? Ja kui väidetakse seepeale, et Eesti ajalugu on näidanud, et Eesti asub n. ü. rahvaste ukse lävel, mille evimise pärast niihästi Euroopa ida kui ka lääne rahvad on võitlusi pidanud, siis tuleb küsida: millise maa pärast pole sõdu peetud? Pealegi näitab sama ajalugu, et need võitlused on toimunud mitte üksi Eesti praeguse territooriumi valdamise, vaid üldse Baltimaade haldamise pärast. Nii võiks siis sama õigusega laiendada sama alatise erapooletuse küsimust ka nimetatud naaberriigile. Kas aga alatise seesuguse erapooletuse tõlgitsus ja seesuguses ulatuses on vastuvõetav asjast huvitatud suurriigile, eeskätt Venele ja Saksale, ilma kelle tunnustamiseta oleks meie rahvusvaheline erapooletus lihtsalt fiktsioon, on rohkem kui küsitav. Sest ei tohi unustada, et oleme N. S. V. L. kui ka Saksa naabrid, kelle hiljutine tegevus Baltimaade suhtes (maailmasõjas ja vabadussõjas) on küllaldaseks tõestuseks neis mais valitsevaist poliitilisist kavatsusist.

Nii tuleme siis lõppeks küsimusele: mis siis teha, kui Eesti iseseisvuse küsimus on kaalul?

Kui seame üles Eesti olemasolu küsimuse, siis tuleb meil vahet teha esiteks Eesti kui suveräänse riigi iseseisvuse säilitamise ja teiseks, eesti kui rahvuse säilitamise vahel. Need mõlemad eesti olemasolu vormid ei ole aga sugugi võrdsed ja nende olemasolu ei ole sugugi tingitud ühest põhjusest. Hoopis vastupidi, Eesti riigi suveräniteedi kaotamine ei tähenda veel eesti rahvuse kaotamist ja niikaua kui on veel olemas need tegurid, mis põhjustavad rahvuse kui niisuguse olemasolu, on alati võimalused olemas, et võib tekkida uus, suveränne rahvus-riik. Võib-olla ongi Eesti just seepärast jõudnud iseseisvusele, et ta juba Euroopa ajaloo algusest peale pole eksisteerinud iseseisva riigina ega ole seega olnud ihaldatavaks saagiobjektiks tugevamaile naabritele, vaid et ta teiste suurriikide osana ja nende poliitilise kaitse all on suutnud säilitada oma rahvuse, kes varem või hiljem, nagu tuli tuha all hõõgudes, võimsalt välja lööb, niipea kui selleks võimalused avanevad. Seega me ei tohiks samastada Eesti riiklikku suveräniteedi kadu eesti rahva kaoga, kuigi riikliku suveräniteedi kaotamine võib väga

tihti olla ka rahvuse kao põhjuseks (ümberrahvustamine, poliitilised taga-kiusamised, ümberkoloniseerimine jne.).

Siit selgub ka, et meil tuleb taotella igal pool ja alati mitte ainult riikliku iseseisvuse mõtet ja vajadust, vaid et peame igakülgsest arendama ka eesti rahvuse kui niisuguse võimeid, igakülgsest arendama eesti rahvuslikku omapärasust, sügavalt tungides eesti rahva geeniusse ja kasvatama ning arendama oma rahvuses peituvaid positiivseid ja väärtuslikke külgi, mida meil kindla veendumuse järele küllalt leidub, sest ainult nii võib seletada asjaolu, et säärane väike rahvus kui eesti on suutnud aastasadu vastu panna väliselt palju tugevamaile riigetele ja oma rahvusriikluse suveräniteedi saavutada.

Need rahvuslik-psüühilised jõud, millede abil oleme jõudnud välja oma suveräänse Eesti rahvus-riikluseni, on küllaldaseks tagatiseks selleks, et me ka edaspidigi veel, niikaua kui kestab edasi eesti rahva geenius, võime tagajärjekalt võidelda igasuguste poliitiliste sündmuste puhul, kuigi need ajutiselt võivad kaotada meie riigi. Kuid rahvust kui niisugust, milles ainuüksi peitub suveräänse riigi loomise võimalus, ei suuda ükski võim hävitada.

* * *

*

Viimasel ajal on ajakirjanduses sageli kõne all olnud koloniaalpoliitilisi küsimusi, peamiselt küll tendentsiivses sõltuvuses emigratsiooni-küsimusega. Kui käesoleva kirjutuse autor möödunud aastal „Välis Eesti“ almanahhi *) veergudel ja pärast mõnes kõnes üles tõstis Eesti koloniaalpoliitika küsimuse, siis nägi ta juba ette ära, et opositsioon, eriti „mööduandvate ringkondade“ poolt, saab olema kõva. Kuna küsimust ajakirjanduse poolt on käsitatud peamiselt opositsiooni seisukohalt ja meie arvates vildakalt, siis lubatagu ka teisele poolele selles asjas oma seisukohti avaldada.

Ilma kordamata ülalesitatud mõtteavaldusi, tähendame lühidalt, et meie ettepanekuis on näidatud asjaoludele, millest tingitud meie koloniaalpoliitiliste küsimuste ülestõstmise vajadus. Need oleksid lühidalt: tuleviku riikide ökumeeni vallutamise tendents, praegune soodus poliitiline seisukord asumaade omandamise suhtes, meie järjest suurenev koloniaalkaupade sissevedu (näit. troopika ja subtroopika mailt üksi aastas ligi 500 miljoni sendi väärtuses), senise süsteemita väljarändajate korraldamine, meie naabrite (Läti, Leedu, Poola ja Soome) palju intensiivsem osalt juba teostusel olev mõte asumaade omandamisel jne.

Neile näiteile oponeeritakse vastu peamiselt vaid sisepoliitilisel põhjusil, et praegu, ülemaailmse kriisi ajal, kuhugi välja rännata pole ja et „praegu pole soovitav õhutada väljarändamist“. Edasi tähendatakse, et kuskil enam asumaide ei leidu ja et Eesti olevat liig väike selleks, et sõjalise jõuga asumaide võita ja neid kaitsta. Kodumaal olla veel küllalt soid ja rabu, mida üles harides võime oma maa-alale mahutada 3—4 korda rohkem

*) Vaata „Välis-Eesti“ almanahh nr. 11 ja 12, 1932.

inimesi kui praegu. Edasi rõhutatakse, et väljarändamise ja koloniseerimise küsimus olla n. n. aja või antud hetke küsimus ja et „normaalsetel aegadel“, majanduslikul õitseajal, väljarändamine ära jäävat jne. jne.

Vaatleme lähemalt esitatud vastuväiteid.

Kõigepealt on põhjalikult ekslik identifitseerida asumaade evimise küsimust emigratsiooniga, nagu seda tavaliselt tehakse, kuigi mõlemad on ühenduses üksteisega. Sest meil toimus ja toimub praegugi emigratsioon ja umbes $\frac{1}{5}$ eesti rahvusest elab praegu väljaspool Eesti riigi piire (U. S. A-s ja N. S. V. L-is), kuigi meil asumaad puuduvad.

On õige, et kõik välismaad p r a e g u teevad takistusi väljarännuks. Kuid see ei tohiks olla põhjuseks ega argumendiks asumaade evimise v a s t u. Ka peekoni, või, munade, linade, piirituse j. t. ainete väljaveos tehakse meile kõikjal takistusi, kuid kas peame seepärast lõpetama nende ainete väljaveo? Võib-olla vastatakse, et väljavedu on meile eluküsimus, asumaad aga ainult teisejärgu tähtsusega. Aga kas $\frac{1}{5}$ eesti rahva saatuse juhtimise püüe — võimalusi selgitada nende koondamiseks ühele territooriumile — on vähem tähtis küsimus kui sealiha, või, munade väljavedu? Meie kurbloomus seisab selles, et ei osata ega taheta mõelda üle tänase päeva ja et ei osata hinnata mingit mõtet, mille realiseerimisest kohe veel täna oma 200—300% „puhast“ ei saa.

Niikaugele on meid viinud inflatsiooni ja korrupsiooni ajast päritud mõtteviis, mis, kahjuks on vallutanud suurema hulga meie „juhtivaid jõude“.

Selle kohta, et „praegu pole soovitatav õhutada väljarändamist“, tuleb ütelda järgmist. Koloniaalpoliitika pole väljarändamine. Kuid vastuväitja mõttest paistab hoopis teine asjaolu. Vastuväitjale näib, et siis, väljarännu massilikuks muutudes (mida me aga sugugi ei usu, kuna selleks reaalsed eeldused puuduvad) praeguse kuulmatu konkurentsi vähenemisega, inimese ekspluateerimine muutub raskemaks. Selles mõttes on tüübiline ühe töösturi väide, kes autorile tähendas: „Kus me siis endile töölisi saame, kui väljaränd algab. Siis peame ju mujalt inimesi sisse tooma.“ Nii siis, peapõhjus pole sugugi mitte osavõetus inimeste saatusest, kes väljarännates võivad sattuda raskesse seisukorda, vaid hoopis kartuses odavat tööjõudu kaotada. Samal ajal teevad samad ringkonnad ilusaid sõnu tööpuuduse vähendamisest, üleproduktioonist jne. Miks kardavad nad siis, kui mõniseda (läinud aastal emigreeris Eestist vaevalt mõniseda inimest) inimest lahkub Eestist ja võimaldab ülejäänule nende kohtade täitmise? Eks siis vähene ju tööpuudus ja konkurents!

Kui väidetakse asjaolule, et enam kuskil pole vaba maad asumaaks, siis eksitakse ka siin. Vaba maad ses mõttes, nagu oponentid enesele kujutlevad, et valmis, viljakandev maa ilma ühegi omanikuta ootaks kedagi, ei leidu muidugi kuskil. Seda pole keegi ütelnudki. Iga maa on tulnud omandada kas sõjalise, rahuliku kolonisatsiooni, ostu või diplomaatlikul teel. Muidugi ei või ega tarvitsegi Eesti oma asumaade saamist siduda sõjalise jõu tarvitamise küsimusega (milline lapsikus!), sest p r a e g u ei

tule säärane asumaade hankimise moodus üldse enam arvesse. Kuid on olemas veel terve rida teisi, palju mõjuvamaid abinõusid. Need on vaba kolonisatsioon, kaubanduslike faktoriumite loomine, ost, kokkulepped, isegi vahetus jne. Siin jääks juba meie diplomaatidel üles leida sobivaim moodus küsimuse viimiseks reaalsele pinnale.

Mis puutub ajaolusse, et kodumaal maad veel küllalt, kuhu mahuks 3—4 korda rohkem inimesi kui praegu, siis tuleb ka siin teha korrektuur. Nimelt on meil küll orgaanilist maad (soid, rabu), kuid võrdlemisi vähe mineraalmaid, mis praegusel hetkel üksi võiksid tulla kõne alla. Sest orgaaniliste maade viljakandvaks-tegemine nõuab nii määratute uute kapitalide investeerimist põllumajandusse, et see on absoluutselt võimatu. Kui juba torutatud III-nda ja IV-nda klassi põllumaadki jäetakse sööti, kuna toodangu väärtus ei tasu väetiskulusidki, mis siis rääkida veel maade harimisest, mis mitu korda kallimaks lähevad kui põllumaa. Kui juba praegugi kogu riik ägab põllumehele juuremaksetavate võipremiate, munadepremiate, peekonipremiate ja rukkimonopoli all, milline eeldus on siis uuel maareformil, põllutööministeeriumi „soofantaasial“ elluviimiseks? Praeguse põllumajandusliku konjunktuuri juures, mille paranemist niipea pole loota, oleks see küll naiivsus, mis vahest kõlbaks mõnel poliitilisel kihutuskoosolekul, mitte aga neis tingimuses, milles praegu eesti põllumajandus leidub. Selle kohta, et võiksim kolme-neljakordistada oma rahvaarvu, tuleb ütelda, et see võib sündida alles 1200 aasta pärast, 3133. aastal, sest Eesti rahva juurekasv on heal juh tumil vaid umbes 3000 inimest aastas, mõnel aastal esineb isegi vähenemine. Ja oletada, et ühes majandusliku jõukuse kasvamisega tõuseks ka rahva sigivus, oleks ekslik. Otse ümberpöördult: mida halvemais tingimuses asub mingi rahvas, seda suurem on tema juurekasv: näit., Venemaa ja Hiinamaa.

Lõppeks, mis puutub väljendusse, et majanduslikul õitseajal on väljaränd väike, siis räägivad faktid just vastupidist keelt: majanduslikul õitseajal oli meil, 1925.—27. a. väljaränd kõige suurem, umbes 3000 inimest aastas, enne 1925-ndat a. 1500—2000 ja läinud aastal vaevalt 600.

Aga siiski on mõned ringkonnad ka veidi teissugusel seisukohal. Nii on mõned meie ärimehed asunud küsimuse praktilisele lahendusele, luues kaubanduslikku läbikäimist maadega, mis koloniaalmaadena võiksid tulla arvesse. Ka pooldavad koloniaalküsimuste lahendamist mõned arstlikud ringkonnad eesti tervishoidlike kuurortide, sanatooriumide ja puhkekodude loomise ja asutamise näol mõnes kliimaatiliselt vastuvõetavas kohas maa keral, mis siis Eesti kolooniana võiksid arvesse tulla (dr. Peets, dr. Vilms j. t.).

Aga mitte selles ei ole asi. Küsimuse peatähtsus seisab selles, et ükskord ometigi hakkasime mõtlema ka suuremas masstaabis, hakkasime huvi tundma mitte üksi tänapäeva veetmisele, vaid valmistaksime arenemisvõimalusi ka meie tulevastele põlvedele, vähemalt hakkaksime mõtlema gi selles suunas. Sest iga rahvas on määratud hääbumisele, väljasuremisele, kui ta ei suuda kõrgemale tõusta tänapäeva huvidest ja kui ta passiivselt alistub vaid olukorrale, ilma mingit katset tegemata välja pääseda

oma statsionaarsest seisukorrast. Maailma ajalugu on näidanud, et ainult tugevad, aktiivsed rahvad, kuigi nende arv on väike, suudavad toime tulla igasuguseis maailmas kujunevais olukorris ja ennast maksma panna. Meie lähemad naabrid on sellest aru saanud, kas meie seda ei suuda?

J. Maide.

PEIPSI TINDIKALAVABRIKU JA TINDIKALA KASUSTAMISE KÜSIMUS.

Meil on igapäevaseks nähtuseks igasuguste majanduslike ettevõtete algatamine riiklikul toetusel, milliste ebatulikus üldmajanduse seisukohalt on igale asjatundjale kodanikule selge. Selliste ettevõtete hulka tuleb kindlasti arvata ka kavatsetavat tindikala ümbertöötamise vabrikut Peipsi kaldale. Mainitud küsimuse arengut jälgides ja analüüsidis paistab eriti silma nõue, et vabriku kui niisuguse ehitamine peab olema juhitud eriteadlase poolt, sellele materjalile aga, mis kuuluks ümbertöötamisele selles vabrikus, s. o. tindile, on omistatud hoopis vähe tähelepanu. On opereeritud vanade veneaegsete andmetega, küsimata, kuivõrd vastavad need meie praegusele olukorrale Peipsil, tindipaljunedist, toodangut, püügivahendeid, püügi-korraldust jne.

Ajalehtede informatsiooni järgi kuulub tindiümbertöötamise vabriku ehitamise mõte välisministeeriumi väliskaubanduse osakonna dir. E. Virgo'le. Dir. Virgo koos Põllutööministeeriumi Kalanduse Büroo ametniku ja norra inseneri, kalaõlivabrikute eriteadlase Schernstedt'iga on läinud kuu lõpul leidnud juba kohase paiga vabriku jaoks, mille ehitamine tuleks maksma Kr. 100.000 ja mille läbitöötamisvõime oleks umb. 9500 puuda tindikala päeva kohta. Näib, et vabriku ehitamisküsimus seisab vaid veel mõne formaalsuse ületamises ja meie võime seista varsti sündinud tõsiasjades. Imestust äratav siin veel asjaolu, et küsimuse algatus tuleb välisministeeriumi väliskaubanduse osakonna poolt, keda peipsitindi küsimus peaks huvitama ainult kui kaubandusprodukt (kuivatatud tint, jahu, õli jne.). Loomulik, et vastavalt osakonnalt ei saa nõuda tindiprobleemi suhtes rohkem teadmisi kui neid, mis puutub ülalmainitud tindisaaduste turustamisse välismaal. Sellega on ka seletatav see viis, kuidas püütakse vabriku ehitamist motiveerida, ilma et oleks nõutatud üksikasjalikku arvamist meie vastavate asjanduste eriteadlasilt.

Peamotiiviks tindiümbertöötamise vabriku ehitamise vajaduse puhul tuuakse asjaolu, et Eesti iseseisvuse ajal ei ole tindikala ei värskena, kuivatatuna ega soolatuna leidnud küllaldast tarvitamist inimtoiduna. Tindi ümbertöötamisel jahuks ja õliks olevat võimalik seda suuremal hulgal turustada nii oma- kui ka välismaal. Teiseks motiiviks on Peipsi äärseile elanikele töövõimaluste muretsemine, nii kalureile, kes hakkaksid vabrikut varustama tindikalaga, kui ka teistele kodanikele tööandmisega vabrikus eneses. Suurem tindikala tarvitamine ergutaks kohalikke kalureid püüki

suurendama ja sellega tõuseks nende sissetulekud, kuna seni pidid nad tindi ülejäägi müüma odava hinnaga põllurammuks.

Need järeldused on kõik väga ilusad ja tervitatavad ja kõik oleks korras, kui selle vabriku ehitamise alus, tindiküsimus ise oleks niisama hästi ja igakülgsest kaalutud. 20—30 a. tagasi arvestati vene andmete järgi Peipsi aastast tinditoodangut 2 miljonile puudale. Missugune osa sellest langes praegusele Eesti piirile, ei ole kindlasti teada, aga seda võiks arvestada ligikaudu ühele kolmandikule, s. o. umbes 650.000 puudale. Vastavad eestiaegsed uurimused puuduvad, kuid on selge, et arvestada säärase laiaulatusliku ettevõtte juures niisuguste vanade andmetega, oleks küll, kui mitte rohkem, siis suur ettevaatamatus juba järgmisil põhjuseil:

1) Hulk tindipüügiriistu (mõrrad, noodad) on aja jooksul halvenenud ja hävinud ja tindipüügi mittetasuvuse tõttu ei ole uusi juure muretsetud. Kavatsetava vabriku käimapanemisega tõuseks tindipüügi tasuvus ja on arvata, et see ergutaks uute püügiriistade muretsemisele. Nimetatud püügiriistad ei ole aga mitte odavad ja ilma igasuguse toetuseta kalurid neid suuremal hulgal muretseda ei jõua.

2) Ka tindipüük sõltub püügikohtadest, nagu teistegi kalade juures. Pihkva järves on näiteks parimad noodaloomise kohad praeguse Venemaa piires.

3) Küsitav on, kas tindi loomulik toodang (juurekasv) viimaste aastakümnete jooksul küünib ennesõjaaegseni. Viimastel aastatel on märgata tindi juurekasvu vähenemist Peipsis, mida ei saa mitte kirjutada rõõvpüügi arvele, nii kui mõne teise kala juures, vaid see on harilik loodusenähtus; kala juurekasv teeb aastasadade vältel läbi mõõna- ja tõusuaegu. Läänud sajandi keskpaigas oli Peipsis näiteks õige vähe tindikala, järgnevate aastate jooksul suurenes nende hulk ja kahekümnenda sajandi algul jõudis kulminatsioonipunkti, näidates siit alates jälle alanevat tendentsi. Neid asjaolusid arvesse võttes tuleks säärase vabriku läbitöötamisvõime kindlaksmääramine vähe põhjendatuks ja varaseks lugeda. Pealeselle on tindipüük hooajaline. Kõike kokku võttes peab arvama, et niisuguse suure vabriku ehitamine nüüdsel rahvaesl ajal, pealegi riigi kulul, ei ole küll kuidagi põhjendatud. Praegu müüb Peipsi kalur tindikala väetiseks 8 s. eest puud. Kui vabrik tagab kalurile kahe- või kolmekordse hinna, mis teeks püügi kuidagi tasuvaks, siis on küsitav, kas ei lähe toormaterjal vabrikule liiga kalliks. On isegi väga tõenäoline, et tindijahu kui ka õli tarvitamine siseturul saaks takistatud hinnakõrguse tõttu ja et eksport ilma riiklike preemiateta osutuks võimatuks. Võistelda odavuse poolest välismaa kalajahudega meie vaevalt suudame. Ka kauba arvatavate tarvitajate riikide kaitsetollide poliitika ei ole veel kaugelki lahendatud küsimus.

Mis puutub kalajahu kui ka õli väärtusesse, siis oleneb see muidugi toormaterjali ümbertöötamise viisist ja vahendeist. Ei ole mingit kahtlust, et härra Schernstedt omab kogemusi Islandi, Ameerika jm. vete kalade ümbertöötamiseks otstarbekohaste vabrikute ehitamises, Peipsi tindiküsi-

mus ei ole aga sellega veel mitte lahendatud, sest iga kalasort nõuab vastavalt oma eriomadusile ka vastavat ümbertöötamist, samuti on vaja põhjalikult tunda kohalikke olusid. Ühelt välismaalaselt neid nõuda muidugi ei saa, ja seda on vähe, kui alles pärast seda kui küsimuse kohta on ilmunud vastuväiteid ajakirjanduses, pöörduakse mõne kalaasjandus-eriteadlase poole. Peipsitindi küsimus ei ole meil veel mitte sedavõrd lahendatud küsimus, et üks eriteadlane oleks suuteline andma igakülgset ja kaalutud arvamist tinditoodangu, püügikorralduse jne. kohta, mis oleksid kaaluva tähtsusega vabriku ehitamisküsimuse otsustamisel. Tõsi, seda võiksid ju soovijad katsetada eraalgatusel, kus katsetamiskulud oleksid tõenäoliselt ka väiksemad kui riiklikul ettevõttel.

Jättes praegu kõrvale küsimused, mis seotud otsekohe tindi ümbertöötamisvabriku ellukutsumisega, tema tasuvus, saaduste turustamine jne., lubatagu siinkohal esineda mõttega kasustada tinte hoopis teisest vaatekohast. Vastavate tähelepanekute põhjal on Peipsi tindi rohkus vastuproportsionaalne suurkala hulga. Umbes 20—30 aasta eest, tindikasvu õitseajal, kannatas suurkala (siig, haug, ahven jne.) nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt, s. o. kalade hulk vähenes ja kalad olid seejuures väikesed. Aasta läbi tindipüügi juures püüti ka rohkemal määral „suurkala“ liike. See asjaolu soodustas tindi paljunemist. Tint on teatavasti Peipsi järve suurte kalade peamine toit ja viimased seega tindi suurimad hävitajad. Peipsis on olukord selline, et suured kalad oleksid võimelised kogu tindhulka järves ära tarvitama oma toiduks. Silmas pidades, et tint on järves hinnalisema kala peatoit, peaksime selle asemel, et korraldada intensiivsemat tindipüüki, just ümberpöörduvalt soodustama selle peenkala juurekasvu.

Suurt kalahulga vähenemist on tähele pandud juba läinud sajandi lõpust alates, eriti silmapaistev oli see Peipsi siia suhtes. Et siigade hulka Peipsi järves tõsta, selleks asutati Tartu kalahautamismaja, millest on 1892. a. alates kuni seni ajani ainult Peipsi vesikonda lastud üle 25 miljoni siiapoja, neist ligi 7 miljonit Eesti iseseisvuse ajal. See hulk peaks aga olema mitu korda suurem, et saavutada veel paremaid tagajärgi. Hinnalise kala hulga suurendamine, s. o. Peipsi väärtuslikumate kalaliikide toodangu tõstmisega käsikäs paranevad samuti pahed, mis käivad kaasas Peipsi küsimusega üldse.

Vastukaaluks tindi ümbertöötamisvabriku ehitamismõttele, lubatagu ülaltoodud põhjuseil esineda kalaasjanduse tundjate nimel järgmiste vastuttepanekutega:

1) Ehitada Peipsi järve ääre asutis väärtuslikumate kalaliikide (siig, räabis jne.) marja hautamiseks, sihiga tõsta hinnaliste kalade hulka Peipsis või vähemalt pöörata suuremat tähelepanu seni olevate samasihiliste asutiste toodangu tõstmisele.

2) Kuna seni Eesti-Läti kalakonventsiooni alusel Läti ekspuuteerib Peipsit, ühekülgsest kasustades iga aasta miljoneid sugutatud siiamarju, ilma et ta omalt poolt meile midagi suudaks kompensat-

siooniks pakkuda, siis tuleb äsjamainitud kalakonventsioon võtta revideerimisele.

3) Et vältida Venemaa-ranniku kalurite poolt väärtuslikumate kalade suurenevad püüki meie vastavate asutiste intensiivsema tegutsemise läbi, tuleb senisest energilisemalt nõutada õiglase Eesti-Vene kalakonventsiooni sõlmimist.

A. Määr.

LINNASTUMINE JA ELANIKKE MAALT LINNA VALGUMINE EESTIS.

Meie kuulume maade sekka, kus rahvastiku hiive on väike ja kus selle demograafilised eeldused ei ole kes teab kui soodsad. Madal sündivus, märgiline surevus, väike looduslik ülejääk, üksikuil aastail kogunisti vajak, kehv reproduktsiooni-intensiteet, ebasoodus arvuline vahekord mees- ja naissoo vahel (30—40-a. vanuserühmas 1000 mehe kohta 1187 naist), kõik see annab varjurikka kompositsiooni rahvastiku üldarvu väga aeglase juurekasvu taustal. Seega pälvib rahvuse ja riigi geo-, oiko-, demo-, sotsio- ja kratopoliitiliste küsimuste sarjas keskmine, s. o. demopoliitiline erksaimat tähelepanu.

Pilt, mis meile avaneb Eesti rahvastikuhiive eeldusist ja rahvaarvu liikumisest 1922. a. 28. XII rahvaloendusele järgnenud aastakümnel, on toodud kahes järgnevas tabelis, kus ühtlasi on viimases märgitud linnade, alevite ja valdade rahvastiku iselised ja suhtelised muutused.

Tabel I. Sündivus ja reproduktsiooni intensiteet Eestis võrreldes Prantsusmaaga 1926—1931. a.

Aastad	Elussünde		Sündivuse ülejääk (+) resp. vajak (-)		Reproduktsiooni intensiteet	
	Eestis	Prantsusm.	Eestis	Prantsusm.	Eestis	Prantsusm.
	1 000 elaniku kohta (‰)				15—45-a. vanuserühma kuuluva 1000 naise kohta 1-aast. lapsi	
1930	17.4	18.1	+2.5	+2.4	—	—
1929/30	—	—	—	—	64.0	72.6
1929	17.1	17.7	-1.0	-0.3	—	—
1928	18.0	18.2	+2.1	+1.7	—	—
1927	17.7	18.2	+0.4	+1.7	—	—
1926/27	—	—	—	—	63.6	73.7

Nagu me sellest sünopsist näeme, on Eesti rahvaarv üldiselt võttes väga aeglaselt kasvav, 1926.—1931. a. vahemikus isegi täiesti stagneeriv. Selle poolt meenutab ta esmajoones Prantsusmaa rahvastikku, seda rohkem, et mõlema sündivuse, sündivuse ülekaalu resp. vajaku koeffitsiendid

Tabel II. Rahvastik Eesti linnades, aleveis ja valdades 1923—1933. a.
Riigi Statistika Keskbüroo andmeil.

1. I	Iselised arvud (1000-deis)				Suhtelised arvud (‰-des)			
	Linnad	Alevid	Vallad	K o k k u	Linnad	Alevid	Vallad	Kokku
1933	340.6	28.2	754.8	1) 1123.6	30.3	2.5	67.2	100.0
1932	337.3	28.6	753.6	1119.5	30.1	2.6	67.3	100.0
1931	335.0	28.3	754.1	1117.4	30.0	2.5	67.5	100.0
1930	332.9	28.1	753.7	1114.7	29.9	2.5	67.6	100.0
1929	329.4	28.0	759.1	1116.5	29.5	2.5	68.0	100.0
1928	325.7	27.9	761.3	1114.9	29.2	2.5	68.3	100.0
1927	316.2	27.7	772.4	1116.3	28.3	2.5	69.2	100.0
1926	2) 290.8	—	—	1117.3	26.0	—	—	100.0
1925	2) 290.8	—	—	1116.7	26.0	—	—	100.0
1924	—	—	—	1114.5	—	—	—	100.0
1923 ³⁾	2) 263.4	35.4	791.9	1107.1	24.2	3.2	72.6	100.0

1) Eelkokkuvõtte arv. — 2) Arvestatud vaid „vanad“ linnad (13). — 3) 1922. a 28. XII toimetatud rahvaloenduse andmed.

on väga lähedased. Eesti rahvastiku reproduktsiooni intensiteet on Prantsusmaa omast isegi madalam.

Sellal kui rahva üldarv Eestis kasvab väga aeglaselt, on aga väga tunduvalt muutunud linliku ja maalise rahvastiku proportsioonid. Viimatoodud tabeli kohaselt suhtus 1923. a. algul meie linlik ja maaline rahvastik nagu 24.2 : 72.6, 1933. a. algul aga juba nagu 30.3 : 67.2. Seega on meil tegemist rõhutatud linnastumise protsessiga. Kuna meie linnade rahvastiku hiive ei sünni mitte loodusliku juurekasvuna — linnades surevus ületab sündivuse — vaid mehhaaniliselt, täh. väljaspoolt tulnukate arvel, siis toimub see eeskätt muidugi maaelanike linnavalgumise ja maa rahvatiheduse vähenemise teel. Linnade olles madala sündivuse keskkohiks tähendab aga see, et — tarvitades itaalia statistiku Gini ütlust — meie aina rohkem satume „demograafilise madalrõhkkonda“.

Allpool püüamegi meie rahvastikuliste küsimuste seast esile tõsta peamiselt vaid üht, nimelt elanike maalt linna valgumist ja linnastumist, millega tihedasti seonduvad mitmed teised küsimused. Seejuures teeme vahet linnastumise vahel laiemas ja kitsamas mõttes. Viimase moodustaks maaelanike valgumine linnadesse resp. linnade kasv (urbanisatsioon), esimesse kuuluks aga peale selle veel küla ja maalise rahvastiku linnastumine selle eluviisides ja nõuetes, — „*rurbanization*“, nagu seda on hakanud nimetama ameerika sotsioloogid (Galpin).

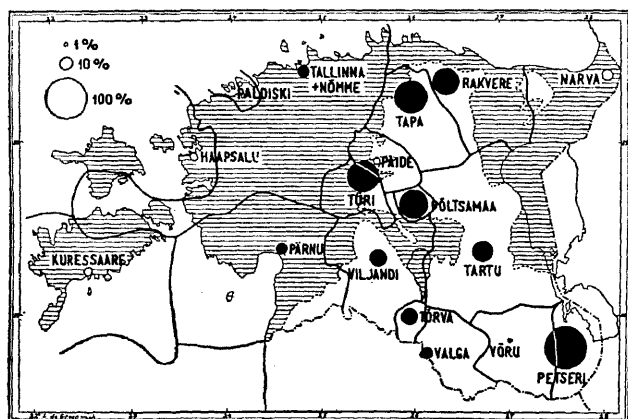
Iseliselt peaks 1923.—1933. a. vahemikus meie linnade rahvastik olema kasvanud ümmarguselt 77 tuhande elaniku võrra. Tõeliselt ei ole linna-rahvastiku hiive küll nii suur, sest sellesse arvu kuulub ka suurenemine administratiivsete piiride laiendamise, endisile aleveile linnaõiguste andmise j. m. tõttu. Linnade rahvastiku tõelise hiive kindlakstegemiseks tuleb arvesse rida korrektsioone.

„Puhastades“ linnade rahvaarvu võimalikest tegureist, mis tehniliselt võiksid näidata linliku rahvastiku hiivet suuremana, on Tomberg fikseerinud 1923.—1932. a. intervallis linnade juurekasvu 37 893 el. võrra. Edasi on ta tähelepanu juhtinud ka võimalikele vigadele, mis võiksid oleneda elanike puudulikust sisse- ning väljaregistrimisest aadresslaudades. Kõrvaldades ka selle arvatava vea, hindab ta linnade tõelist kasvu samas intervallis 29 626 elanikule. Minetelles samuti osutuks maa-elanike arv tõeliselt kahanenuks 24 433 el. võrra.

Tähendab, vaatamatagi igaaastasele sündivuse ülekaalule maal, on maaelanike arv vähenenud ligi 25 tuhande el. võrra. Maalt linnatulukate arv peab aga olema veel hulga suurem, kuna sellesse tuleb lükkida ka maaelanike looduslik juurekasv samas ajavahemikus, nimelt, vastavate arvatluste kohaselt samas ajavahemikus 21 545 el.

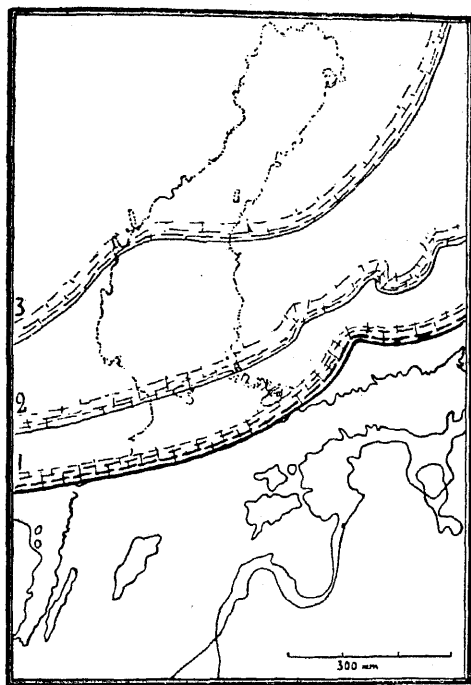
Kokku on seega 1923.—1932. a. vahemikus maalt „väljarännanute“ arvuks $24\,433 + 21\,545 = 45\,978$ elanikku. Suurem osa neist on rännanud linnadesse, väike osa aleveisse ja otsekohe välismaile, millist viimast korvavad aga välismailt tagasirännanud, kellest teatav osa on muidugi jälle asunud maale. Üldpildis kinnitavad ka need andmed, et iseseisvuseaegses Eestis on toime tulnud ja käimas linna- ja maarahvastiku markantsed muutused, mis on seda märgilisem, et üldine rahvaarv on väga vähe muutunud.

Asudes lähemalt uurima Eesti linnade rahvastikuhiivet resp. elanike maalt linnadesse valgumist ja selle põhjuseid, peame seda tegema kõigepealt regionaalselt, kuna meie linnade kasv ei ole ühtlane, vaid just maa-alaliselt erinev. Selgejoonelisimalt tuleb viimane asjaolu ilmsiks kartogrammil (vt. 1. joonis), millel on esitatud meie linnade rahvastike „puhastatud“ juurekasv või kahanemine 1922.—1931. a. ajavahemikus. Sellele kaardile on ühtlasi märgitud linnade lähitagamaade piirjooned ja tähistatud nende iseloomustamiseks meie regionaalgeograafilise liigestuse kaks peamist ala, mida tekkelooliselt ja lühenduse mõttes võiks nimetada allvee- ja pealvee-regiooniks.

1. joonis: Linlike rahvastike protsentuaalne juurekasv (mustad sõõrid) või kahanemine (valged sõõrid) 1922—1931. a. vahemikus 1922. a. suhtes. Mustad jooned märgivad linnade tagamaade piire (J. Maide järgi). Allveeregioon on rõhtsalt viirutatud, pealveeregioon — valge (A. Tamme kanni järgi).

Need kaks ala olenevad oma väljakujunemisest ning eluruumi eeldusist nii geoloogilisest kui ka jääaegseist ja pealejääaegseist protsessidest. Pandivere, Sakala ja Ugala-Haanja kõrgustikud esinesid mannerjää taganemisel (vt. 2. joonis) pealveeregioonina, säilitades oma savika moreenkatte ja olles mannerjää servamoodustiste peamiseks kuhjumispiirkonnaks, mis on ühtlasi meie põllumaa valdkonnis viljakaimad ja laialdasimad. Kõrgustikke liigestav ja piirav madalam allveeregioon jäi mannerjää taganemisel jääjärvede ja hiljemini mere alla, esinedes tänapäeval kehvena lauskaastikuna.

2. joonis: Balti jääjärve kaart Salpausselkä teisel perioodil ca 107000 aastat tagasi. Kaardile on märgitud pealvee-regiooni üldpiirjooned Eesti maa-alal ja põhjapoole taganeva ääserva asendid 1) ülaltähendatud perioodil, 2) Yoldia ajajärgul (ca 9800 a. eest) ja 3) Antsüluse ajajärgul (ca 9300 a. eest). (Lippmaa Ramsay-Sauramo järgi).

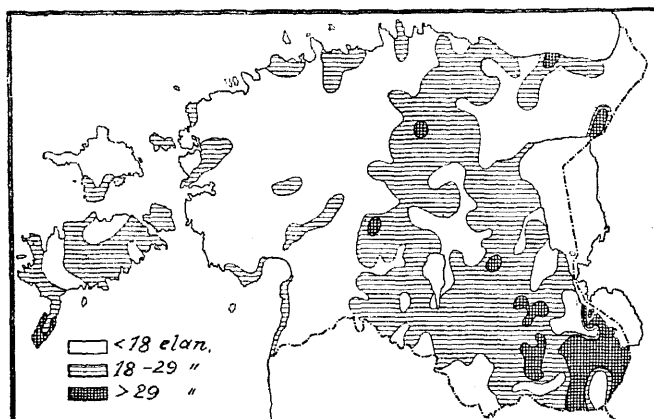
Nagu mõlema senitoodud kaardijoonise võrdlus kinnitab, kasvavad meie linnadest nobedaimalt need, mis oma tagamaadega kuuluvad kas täiesti või valdavalt pealvee-regiooni. Vastupidi: rannikulinnad ehk üldisemalt öeldes allvee-regiooni kuuluvate tagamaadega linnad on nende 1922. a. elanike arvu suhtes a) kas aeglaselt kasvavad (Tallinna, millesse kui linlikku agglomeratsiooni tuleb lugeda ka Nõmme, ja Pärnu), või b) koguni kahanevad (Kuressaare, Haapsalu, Paldiski, Narva). Täienduseks sellele võiks vahest lisada, et poliitiliste piirijamiste tulemusel poolitatud tagamaadega linnad, asugu nad allvee- (Narva) või pealvee-regioonis (Valga) on oma kasvus tõkestatud. Sedasama võib öelda linnade kohta, mis uute ühenduste ehitamisel esilekutsutud sõlmepunktide võistluse läbi on oma asendiväärtusest kaotanud (Paide, Võru, viimane eriti peale Tartu-Petseri raudtee otseühendust).

Pealvee-regiooni kuuluvate linnade eriti märgiline hiive üritab veel teisigi küsimusi, eeskätt küll järgmisi: 1) milliseist maalisist valdkonnast pärinevad linnatulnukad? ja 2) mil põhjusel nad on valgunud maalt linnadesse?

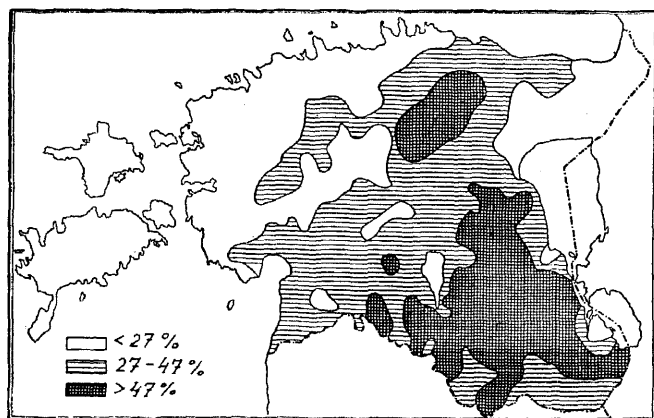
Esimesele küsimusele vastata on võrdlemisi lihtsam. Asjaolu, et need vallad, mis rahvastustuvad kiiremini, kuuluvad esijoones nobedamini kasvavate linnade tagamaadesse või nende servaladesse, on otse käegakatsutav. Oma „immigrantide“ poolest võiks teatavaks erandiks olla vaid suhteliselt aeglaselt kasvav pealinn, mis oma kaubandusliku ja haldusliku tähendusega haarab kogu riiki. Et linnatulnukad pärinevad kõigepealt lähi-

tagamaalt või selle ümbruskonnast, seda oleme demonstreerinud ka oma eriuurimuses Tartu üle (1927). Sedasama tõendavad Tartu linna statistika-büroo hiljutised kokkuvõtted viimase aja kohta (vt. „Postimees“ nr. 104, 5. V 1933). Pealvee-regiooni valdade, täh. maa, rahvastustumise nobedamast tempost kõneleb ka 1881. ja 1922. a. rahvaloenduse andmete võrdlus. Igatahes tohiks sellesse küsimusse lõplikumat valgust tuua järgmine rahvaloendus, mida me — paraku — 1930. a. saadik ikka veel ootame.

Teisena püstitatud küsimusele, miks valguvad elanikud nii suurel määral maalt linnadesse ja miks see toimub peamiselt just pealvee-regioonis, on juba raskem vastata. Maalise rahvastiku eksoodi tõukejõuks enne

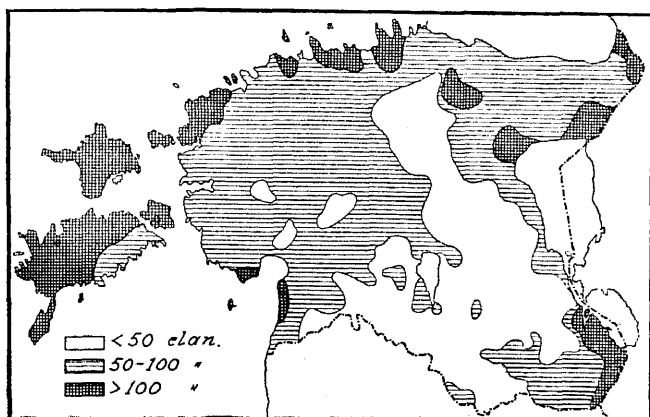
3. joonis: Maalise rahvastiku tiheduse levik pro km² 1922. a. rahvaloenduse järgi.

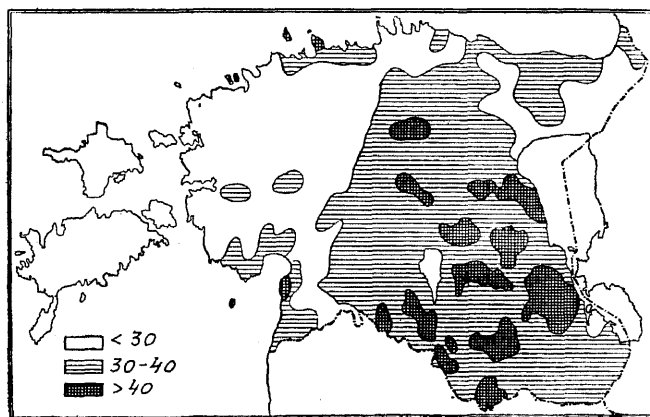
4. joonis: Põllumaa protsendi levik talundite üldpindala suhtes 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi.

iseseisvust oli kahtlemata maapuudus, kuna ligi $\frac{3}{5}$ -kku kogu maapinnast oli kesendatud suurmaaomanike, eeskätt sakslaste kätte. Kuid, nagu eespool selgitatud, ei ole Eestis 1922.—1932. a. vahemikus maaelanike linnavalgumine ometi pidurdunud, vaatamatagi teostatud maareformile ja rahvarvu üldiselt väikesele juurekasvule riigis. Selle nähtuse põhjused huvitavad meid oma probleemiseadelduses muidugi kõige rohkem.

Linnade kasvu resp. maaelanike linnadesse valgumise põhjuseid on sageli jagatud kolme rühma: 1) Linnades avanevad töövõimalused kultuurproduktiooni alal, mis pakuvad soodsamat hea-olu kui maal. 2) Liiklemis-olude paranemine, mis on ühel ajal nii linnade kasvu eelduseks kui ka tulemuseks ja mis soodustavad maalise rahvastiku linnastumist („*rurbanization*“). Ent neist kahest tegurist, mida võidaks kokku võtta linnade kesendus- ehk külgetõmbejõuna, on veel vähe. 3) Kolmandaks on tarvis veel sundivaid asjaolusid maal enesel, mis seal „oma maalapiga“ kokkukasvanud („*Schollengebundenheit*“!) elanikud välja rõhuksid ja mida võiks nimetada maa eemaletõukejõuks ehk repulsiooniks.

5. joonis: Põllumajandusliku rahvastiku tihedus 100 ha põllumaa kohta 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi.

6. joonis: Loomaühikute tihedus 100 ha põllumaa kohta 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi.

Eesti linnade kasvu kategoriseerides viitasime peajoonis ka neile kasvutegureile, mis linnadest endist ja nende asendiväärtuse tõusust või kahanemisest olenevad. Neist aga ei näi kaugeltki piisavat. Ilmselt tuleb probleemi lahendamisel püüda hinnata ka tagamaade eemaletõukejõudu.

Kuna maalise rahvastiku hõrenemine toimub peamiselt sisemaiste linnade pealvee-regiooni tagamaail, siis võiks algul oletada — nagu seda on

ka väidetud, — et need on eluruumi loomuliku kandvuse suhtes lihtsalt ülerahvastatud ja seetõttu suruvad endast välja üleliigsed elanikud. Sellise oletuse poolt võiks, näiteks, kõnelda maalise rahvastiku suurem tihedus pealvee-regioonis (vt. 3. joon.). Alljärgnevas näeme, ometi, et selline oletus on kui mitte rohkem, siis vähemalt hästi pealiskaudne.

Kõigepealt ei anna kogu pindala kohta arvutatud rahvatihedus meile küllaldast kriteeriumi ülerahvastuse küsimuse üle otsustamiseks. Ülerahvastuse probleem on üldse keerukas küsimuste kompleks, seda muidugi ka maalise rahvastiku suhtes. Mõistetavasti on ta esijoones ühenduses eluruumi kandvusega, mis oleneb nii põllumajanduse intensifikatsiooni ja selle areaali laiendamise võimalusist kui ka majandamislaadist. Selle kõrval tuleb aga väga kaalukalt arvestada ka iga elaniku kohta tarvilikku tootvate tegurite hulka, nagu see väljendub kujunenud elatusstandardis ja kulmineerib nõudluste hellitusis.

Toodangu eelduste poolest on suurema rahvatihedusega pealvee-regioon kahtlemata paremais tingimuses kui allvee-regioon. Juba varemalt näitasime, et pinnase omaduste poolest on pealvee-regioon palju rikkam. Seda on ta ka põllumaa rohkuse poolest (vt. 4. joon.). Kuna meid praegusel korral suurimal määral huvitab maalise rahvastiku leving tootvate tegurite suhtes, siis kasutame selle pildistamiseks 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeid. 5. joonis toobki põllumajanduslike elanike, kui maa-rahvastiku täiesti enanduva osa, levingupildi tõelise kultuurmaistu — põllumaa — suhtes. See kartogramm kinnistab väga ilmekalt tõsiasja, et põllumajandusliku rahvastiku tihedus just pealvee-regioonis on kõige madalam (üldiselt vähem kui 50 el. põllumaa km²:i kohta) ja tõuseb pidevalt allvee-regioonis, kõikides Hiiumaal, näiteks, 151—231 vahel.

Samal isaritmide- ja interpolatsioonimeetodil uurides loomaühikute levingut 100 ha põllumaa suhtes, näeme, et see pealvee-regioonis tõuseb reeglipäraselt üle 30-ne, sageli isegi üle 40-ne, sellal kui allvee-regioonis see on predomineerivalt alla 30-ne (vt. 6. joon.). Lihtsa süllogismina järeldub neist kartogrammidest, et nende kahe peatähtsa toodanguteguri suhtes elab pealvee-regiooni hõrenev ja maalt linna rändama kalduv maaline rahvastik hoopis paremais tingimuses, kui allvee-regioonis. Kui ülerahvastusest selle otseses ning lihtsas mõttes võiks juttu teha, siis peaks seda küll nentima vaid allvee-regiooni kohta, kus iga elaniku kohta tuleb vähem põllumaad — ning seegi kehvem — ja vähem loomaühikuid. Ometi on just allvee-regiooni rahvastik palju vastupanukam linnarändamisele. Järelikult peame pealvee-regiooni maalise rahvastiku linnadesse valgumise põhjusi otsima mujalt kui lihtsast ülerahvastusest.

Nende põhjuste selgitamine vajab aga erikäsitelu.

Edg. Kant.

KODUMAINE RINGVAADE.

1. Riigijuhtimise kriis.

Poliitiline kriisitorm, mille hädaohust kirjutasime eelmises numbris, ei jäänudki tulemata. Kriis, mida mitmedki tunnused ennustasid juba pikemat aega, puhkes, süvenes siis kolm nädalat ning lõppeks suudeti ta ka kuidagi likvideerida, kuigi uue valitsuse sünnitamisvalud olid väga rasked.

Väliselt vaadates näib riigivalitsemise alal kõik jälle korras olevat. Kriis on vormiliselt lõppenud ja uus valitsus valitseb. Lubaduste kohaselt peaks see valitsus riiki ja rahvast isegi paremini valitsema kui eelmine. Nii et peaksime sammuma riikliku edu rada. Nii on praeguse seisukorra näiline külg.

Mis aga sünnib meil praegu tegelikult? Siin peame avameelselt tunnistama: hoopis midagi muud: meie sisepoliitiline kriis kestab täie tõsidusega edasi, on veel süvenemas ning selle lõppu pole näha... Toimunud valitsuste vahetus oli vaid välise nimetuse vahetus, sisuliselt pole aga meie sisepoliitilist pinget sugugi vähendatud, ennemini veel suurendatud. Võib kergesti juhtuda, et vihma käest oleme sattunud räästa alla.

Esimesel hetkel võib selline seisukoht näida vahest põhjendamatu. Sest uus valitsus on ju puhtkoodanlik, tema juhiks on meil varematest aegadest tulise rahvuslasena tuntud tegelane. Seepärast võiks loota, et eesti rahvuslikud huvid leiavad selle valitsuse poolt tõsist arvestamist, et meie riiki juhitakse rahvusriiklikult tarvilikus suunas.

Selline lootus nõuab aga kindlaid eeldusi nii valitsuse isiklikus koosseisus, valitsuse põhimõttelistes alustes kui ka valitsust toetavates ringkondades.

Niisuguseid eeldusi aga meie uue valitsuse juures kahjaks ei leia. Valitsuse koosseisus näeme tusedate jõudude kõrval inimesi, keda laiemad ringkonnad kohtlevad tõsise umbusuga, inimesi, keda ka praeguse valitsuse juhi enda erakond mõne aja eest on valitsuse jaoks täiesti sobimatuks tunnistanud ja neile sõda kuulutanud. Valitsuse põhimõttelistest alustest ei saa eemalseisjad midagi aru — majandusliku klassivõitluse ägedaimad rinnakumehed, radikaalseima „saamapoliitika“ ideoloogia kandjad on ühinenud linna-ringkondadega, kes korduvalt on väljendanud, et tahavad olla „agraarbolševismi“ vihasemaid vaenlasi. Millise tulemuse see omapärane ristsugutis annab, seda näitab tulevik.

Kõige suuremat umbusaldust äratab aga praegune valitsus teda toetavate ringkondade suhtes. Seda just rahvuslikult seisukohalt. Praegune valitsus ei julgenud enne rahvaesinduse ette minna, kui oli enesele kindlustanud sakslaste kindla toetuse. Millise hinna eest? Sellele vastas parun Schilling riigikogu koosolekul selge sõnaga.

Sakslaste sõbralik toetus praegusele valitsusele põhjeneb eeldustel, et kindlustatakse:

1) majanduselu asjalik ja erapooletu juhtimine reaalse võimaluste piirides, ja mitte liialdatud ühekülgsede soovide suunas;

2) individuaalne ja tegelikule elule vastav, mitte aga tardunud aritmeetilisel arvestusel põhjendatav haridusprobleemide käsitlemine, eriti kooliasjanduse alal;

3) vähemusrahvuste üheõigusluse tähelepanemine riiklikus ja nende kultuurilises elus.

Mis see on? Eesti keele tõlgitult tähendab see kokkulepe küll järgmist:

1) Majanduselus tuleb riiklikku kontrolli nõrgendada, individualistlikust o m a k a s u-maailmavaatest juhitud majandusrühmadele, eriti aktsiaseltsidele tuleb kindlustada suurem tegutsemisvabadus. Kuna majanduselus meil muulaste, eriti sakslaste, rühmitustel on mõtlemapanevalt suur osatähtsus, siis on selge, kes sellest võidavad.

2) Koolielus tuleb kokkuhoiu paratamatu imperatiivi tõttu koondada ja likvideerida küll eestlaste koole, sakslasi aga tuleb kohelda „individuaalselt“ ning neile kindlustada vabam hariduse andmine Eesti riigi kulul, et sakslased võiksid kujuneda „ise-teadlikeks“ individualistideks-baltlasteks, kes peavad täitma oma „kultuurilist missiooni“ „Baltimail“...

3) Vähemusrahvused, eriti sakslased, on meil puutumatu püha, nende ebalojalust ei tohi arvustada ega nende kahtlast „kultuurilist“ tegevust hädatarvilikkude seaduslike reformidega pidurdada...

Niisugused on perspektiivid, mis võivad praegust valitsust toetavate ringkondade poolt sõlmitud kokkulepetel järgineda. Et selline suund mitte võimatu ei ole, seda tõendab omakorda asjaolu, et praeguse valitsuse mõnegi liikme suhtes on meil üldtuntud muulasest suurpankur oma rahulolu väljendanud.

Selles olukorras on tõsiraehvustele ringkondadele teatud lohutuseks siiski asjaolu, et praegune valitsus nimetab end „üleminekuaja töökabinetiks“, seega peab end lühemaks ajaks mõeldud kombinatsiooniks.

Sama asjaolu tõstab aga teravalt teise küsimuse: kuhu meie viimaks nii jõuame,

kui meil muud ei olegi, kui üksteisele järgnevad omasugused „ajutised valitsused“, kes ei tea isegi, kuhu meie riigilaev tuleb juhtida, vaid ainult „asju ajavad“, enestele ajutisi seljataguseid kombineerivad, selleks igasuguseid kokkuleppeid sõlmivad, seejuures kas või eesti rahvuslikke huvisid unustades?

Selles peitubki meie riigijuhtimise kriis: meie arusaamisel Eesti rahvusriik ei ole mitte erakondade kogu ja nende vaheliste mõõduvate kokkulepete mängukann, vaid ta on kultuuriline, majanduslik ja poliitiline tervik, kelle eesmärgid on oma võimsuselt ja kestuselt kõrgemad kui teda moodustavate üksikisikute või nende koondiste omad.

Sellest lähtudes ei saa meie oma riiki võtta mingi formaalse organisatsioonina, vaid meie riigi ülesanne on eesti rahvuslike huvide teenimine ja rahvuslike ülesannete täitmine. Ja riigivalitsus ei saa olla nagu mõne organisatsiooni juhatus mingisuguseks „asjaajajaks“, vaid ta ülesanne on riigielu teadlik juhtimine; eesti rahvuslike ülesannete teostamiseks peab Eesti rahvusriik kavakindlalt juhtima Eesti kultuurilist, majanduslikku ja ühiskondlikku elu kõigis selle avaldusis.

Niisugust riigijuhtimist me oma riigis aga praegu ei leia. Ei ole meil olnud valitsust, kes oleks suutnud või julgenud näidata, et meie riiki juhitakse kindlas rahvuslikus suunas, ei ole loota seda ka praegusest ega tulevastelt valitsustelt, seni kuni püsitage praeguse valitsemissüsteemi juures.

Kas oleme seepärast pessimistid? Ei. Tuleb vaid teha järeltööd ja nõuda, et praegune valitsemiskord põhjalikult muudetakse.

Ja need muudatused tulevad, need teostatakse. Kui mitte ühtede, siis teiste poolt. Varemini või hiljemini.

2. ERK-id, erakonnad ja „Võitlus“.

Vabadussõjalaste häälekanda „Võitlus“ on viimasel ajal kaotanud hingerahu Eesti Rahvuslaste Klubi pärast. Oma paaris numbris on see ajaleht toonud kõmulisi kirjutisi ERK-ideist. Neis artiklites fantaseeritakse mingisugustest „teelahkmetest“ ERK-ide juures ning arendatakse „Võitluse“ veergudel juba varemgi esinenud motiivi ERK-ide ühendusest erakondadega. Eriti tahetakse varju heita Tallinna ERK-ile, levitades arvamist, nagu seisaks see lähedases ühenduses keskerakonnaga ja nagu oleks Tallinna ERK-i tegevuse tõttu üldse

karta ERK-ide muutumist „keskerakonna filiaalideks“.

Olles lähedalt informeeritud nii Tallinna kui ka teiste ERK-ide tõelistest seisukohtadest, ei saa me sellise kuulujutu levitamisesest vaikides mööduda. Seepärast olgu niisuguste kuulduste levitajatele öeldud siin meie selge ja kindel vastus: Eesti Rahvuslaste Klubi ülimaks eesmärgiks on võitlemine eesti rahvuse kui terviku üldhuvide ja nõuete eest ning võitlemine meie rahvuse killustamispuüete vastu. Seepärast ei saa ERK-ide olla, ei ole olnud ega pole praegu mingisuguse erakonnaga ühenduses ega selle „filiaalideks“, vaid on teadlike tõsi-eestlaste iseseisvateks koondisteks, kes ütlevad tarviliku sõna ja tegutsevad kõikjal, kus eesti rahvuse huvid seda nõuavad, meeldigu see siis puudutatud ringkondadele või mitte.

Rahvuslus ei ühtu erakondade mõistega ega saa olla mõne ringkonna monopoliks, kandku see ringkond nii kõlavat nime kui tahes. Tõsirahvuslikku teadlikke eestlasi leiame kõikidest ringkondadest ja neid koondavadki ERK-ide — võitluseks eestluse eest, võitluseks kaugemate ja kõrgemate eesmärkide eest kui seda on päevapoliitilised üksikasjad, millesse ei tohi uppuda ega mille juures peasihti kaotada.

Üldrahvuslikest nõudeist lähtudes tuleb tõsirahvuslastel paratamatult ka seisukohti võtta praktilistes päevaküsimustes. Seda teevad rahvuslased aga täiesti iseseisvalt, end mõjustada laskmata ühestki rühmitusest või demagoogilistest meeleoludest. Rahvuslikud nõuded ja loogiline asjalikkus on rahvuslastel juhiseks, mitte aga mingisugune rühmitustaktiline kaalutlus ja demagoogiline meeleolutsemine.

Seda teadku „Võitluse“ mehed. Ja teadku samuti, et ERK-ide teevad seda, mis nad õigeks peavad, ilma et nad kellestki end mõjustada laseksid. Ka „Võitluse“ rahva meeleoludest mitte.

„Võitluse“ endal peaks aga praegu tõsisematki tööd olema, kui seda on kontrollimata kuulujuttude levitamine, mil puudub igasugune tõepõhi. Tahaks loota, et seda pole põhjastanud tagamõtteline sihilikkus, millega püütakse saavutada varjatud eesmäärke, vaid et tegemist on täiesti puuduliku informatsiooniga.

3. Hitlerlus, baltlased ja „Hessen“.

Baltlaste „Revalsche Zeitung“ tõstis mõni aeg tagasi hädakisa: Eesti rahva seas olevat hoogu võtmas uus rahvusluse puhang, mis kujunevat hädahohtlikuks siinsetele sakslastele. Ning leht kutsus üles kõiki sakslasi ülima, tungivama ülesande nimel ühendatud jõul võitlema Saksa

positsiooni säilitamiseks Baltimaal.

Niisugusesse võitlusrindesse ongi meie sakslased praegu koondumas, omal viisil kasutades Eesti seaduste poolt neile kindlustatud rahvuslikku tegutsemisvabadust. On märgata juba mõningaidki tunnuseid, mis selgesti viitavad sakslaste upsakuse tõusule.

Siinsete sakslaste iseteadvus leiab kindlat toetust Saksas valitseva praeguse režiimi poolt. Kuidas seal saksluse ja sellega ühenduses Baltimaade probleemi mõistetakse, see väljendub selgesti hitlerluse usutunnistuse, Adolf Hitleri „*Mein Kampf*“ veergudel:

„Mu hing mässab kirjanike vastu, kes näevad territoriaalsetes vallutamistes rahvaste püha õiguse vägistamist... Nemad halvavad meie rahva tahet selle ainsa seisukorra saavutamisel, mis meile annab eluvõimalused.“

„Meid on praegu 80 miljonit sakslast. Ei suuda kujutella seda poliitilist vägevust, kui meie vaevalt saajandi pärast elame sel mandril 250-ne miljonilise sakslaste massina.“

Millisel territooriumil seda teostada?

„Sellist poliitikat ei saa realiseerida Kamerunis!“ vastab Hitler. — „Ei jää mingit kahtlust, et Saksa territoriaalne ekspansioon peab teostuma Euroopas. Seda ekspansiooni tahetakse suunata Venemaale, teda ümbritsevate „teise järgu riikide“ vastu“, kirjutab „*Journal de Genève*“ hiljuti, käsitledes Hitleri välispoliitikat.

Või toome teise näite Saksamaa praegustest meeloludest. Hamburgi ülikooli rektor julges oma teaduslikus pidukõnes hiljuti uhkelt hüüda: „Idea ei ole üles ehitatud nende rahvaste poolt, vaid seda on suutnud saksa kultuur! Ja seepärast: *Suum cuique!*“

Ja hitlerluse löökosad asuvadki praktilistele sammudele selle programmi suunas. Leedu ja Läti ajakirjanduse teateil peetud hiljuti Königsbergis Balti hitlerlaste salajane konverents. Seal peetud nõu ja tehtud otsuseid, kuidas Baltimaid hitlerlusele vallutada, kuidas selleks saksa kaupmeeskonda kasutada jne. Ning konverentsi lõppkõnes on konverentsi juht pajatanud avameelselt: „Baltimaad on Saksamaale sama, mis Jaapanile Mandžuuria. Nende vallutamise-st oleneb meie tulevik idas.“

Niisugune on hitlerluse katekismus, millesse usuvad ka meie saksa aktivistid. Nad peavad siin omavahelisi nõupidamisi, kus kinnitatakse usku ja võetakse julgust. Ja kui siis saabus Tallinna sadamasse saksa sõjalaev „Hessen“, siis oli Tallinna küll

saksa iseteadvusest üle ujutatud. Uhkel-dati saksa keelega, kus vähegi saadi, hoo-beldi saksa meelsusega, kus vähegi võidi. Saksa emad saatsid oma tütreid saksa „missiooni“ teenistusse ja saksa härras-mehed näitasid lokaalides oma kuraasi. Seda kõik isegi sel määral, et tasakaalukate eestlaste kannatus nii mitmestigi katkes ja tekkis seltskondlikke konflikte, et vahel mõned ametivormis isikud olid sunnitud Eesti riigi ja rahva au nimel kõige resoluut-semalt vastu astuma.

Nii on lood. Ja siis veel sakslased kur-davad, et neile ei suhtuta „heahtlikult“. Kuid igal asjal on piir. Eestlaste silmad avanevad viimaks tõelise olukorra suhtes ja kord on aeg ka eestlastel olla külmalt üleolev sakslaste suhtes.

„Hesseni“ siinolekul juba eesti seltskond nii suhtuski. Selle tagajärjel pidi „Hessen“ Tallinnast lahkuma samasuguste tulemus-tega nagu Rosenberg Londonist.

See ei võinudki teisiti olla.

4. Kas meil puuduvad ideaalid?

Paartuhat noort lõpetasid neil päevil keskkooliõpingud. Nad siirdusid tegelikkude ellu, kus algab iseseisev tegutsemine, elu-võitlus. Sel puhul olid nende noorte esin-dajad kogu riigist tulnud pealinna, kus traditsiooniliselt külastati riigivanemat ning hiljem ühes Tallinna abiturientide perega peeti päevakohane aktus. Sellel aktusel esinesid vanad ja noored. Õeldi vastas-tikku, mis oli õelda.

Ja mida me kuulsime? Vanadelt, meie hariduspoliitika juhtidelt — kurtmist raskete aegade üle, maadlemist demokraatia eest, mille säilitamise eest tulevat valvel olla, rahulolu avaldusi vanema põlve tegevusele ja selle õigustamist ning lõpuks ka amet-likku optimismi, et ka praegustes oludes tuleb noortel kuidagi hakkama saada. Ja retseptiks elule anti formel: „elada oma kasuks, et ka ligimesel oleks hea elada“.

See oligi kõik. Idealistlikult meelestatud noori õpetati elama nagu vanad, õpetati rahul olema praeguse eluga, nii nagu ta on. Ei olnud noorusele anda min-git suuremat ideaali, mis peaks kujunema nende elu eesmärgiks, ei näi-datud suundagi, kuhu peaks tüürima kogu meie ühiskondlik elu. Et meil on ka rahvuslikud ülesanded, mille teostamisele peaks olema juhitud kogu noorte tegevus ja mõtlemine, sellest mitte sõnagi.

Selle sõna pidid vanadele ütleva noored. Munad pidid õpetama kanu. Ja tegidki seda. Meil tuleb saada rah-vuslikeks eestlasteks, aga mitte olla ainult nimepidi eestlased, lausus noorte kõneleja. Meil tuleb üle saada parteilisest

killunemisest, tegutseda rahvuse huvides, saavutada majanduslik iseseisvus, kõrvaldada võõrad mõjud meie elust — nii mõistis elu noorte esindaja.

Kas vanema põlve esindajad neid sõnu mõistsid või tahtsid mõista, seda me ei tea. Kuid noored mõistsid seda, sest see oli rahvuslike noorte programm. See eluvaade ei nõua elamist oma

kasuks, vaid selle formeliks on: tuleb elada eesti rahvuse kasuks, et oleks endal ja teistel hea elada.

Meie noortel ja kõigil tõsieestlastel on ideaale. Neil, kes neid ideaale ei mõista, on aeg taganeda ja ruumi anda teistele.

Ed. Sahkenberg.

K I R J A N D U S T.

Tartu I. Linnavalitsuse tegevuse ülevaade 1919—1930. Statistika 1919—1930. Korteriolud 1927. Toimetanud Tartu linna Statistika Büroo. Tartu linna väljaanne. Tartu 1933. 343 lk. + 9 pilditahvlit kriit-paberil. Hind Kr. 3.35.

1922. a. alustatud Tartu Linna-uurimise Toimkond andis välja 1927. a. ulatusliku koguteose „Tartu“. Selle järgi kavatseti avaldada veel teine koguteos (Tartu II), mis pidi lähemalt käsitlema linna rahvastikku ja selle sotsiaalselt ning majanduslikku olustikku. Eeltöödena teostati üksikasjaline korteriuurimus ja ühenduses Eugeenika ning Genealoogia Seltsiga üritati ka perekonna-uurimist. Viimastest paraku ei saanud asja. — Olenedes ainekäsitlemise põhjalikkusest ja nõudes autoreilt erilisi aegarõõvivaid lisaurimusi viibis laiaulatuslikult plaanitud teise koguteose üksikute osade valmimine mõistetavasti, nagu see juhtus esimese ka koguteosega (1922—1927).

Selle asemel Linnavalitsus otsustas hakata avaldama väljaandeid, milles jatkuks koguteosega alustatud linnaelu käsitlemine ja antaks ülevaateid linnavalitsuse tegevusest. Nii kristallus Tartu linna aastaraamatute mõte, mille esimeseks teostiseks on Tartu Linna Statistika Büroo ülaltähendatud toimetis. Selles on paaritatud nii statistilis-tabellaarse aastaraamatu kui ka erikäsitlelde ülesanne.

Kuna seni on Tartu linnal puudunud statistilised aastaraamatud, siis peab käesolev loomulikult sisaldama ülevaate iseseisvuse algusest kuni praeguse ajani. Pealkirja kohaselt on nii statistiline osa kui ka linnavalitsuse tegevuse ülevaade toodud 1919.—1930. a. vahemiku kohta, kusjuures osa andmestikust küündib ka 1931. aas-

tasse. Järgnevate toimetiste ülesanne on muidugi „se mettre à jour“.

Linnavalitsuse tegevuse ülevaade (lk. lk. 7—215) sisaldab peatükid linnaomavalitsuse üle iseseisvuse ajal, linnavolikogust ja -valitsusest, kooli- ja haridusoludest, tervishoiust, hoolekandest, sotsiaalpoliitilistest asutustest, maa-alast ja hääkorrast, linna töönduslike ja kaubanduslike ettevõtete üle, maksudest ja rahandusest.

Järgneb statistilis-tabellaarne osa Tartu demograafiast ja toidu- ning tarbeainete keskmiste turuhindade üle 1925.—1931. a. (lk. lk. 216—235).

Mõlema osa koostamine ja andmete kogumise juhatamine on lasunud Linna Statistika Büroo juhatajal hra A. Iso-tammel, kes on tänuväärse hoole ja andumusega teostanud selle töö, mis esmakordsena on kahtlemata nõudnud erilist pingutust ja paneb ilusa aluse edaspidisele.

Èriosa (lk. lk. 239—328) toob artiklid korteriolude üle mitmelt autorilt, nimelt: H. Reimani, Tartu korteriolude ühiskondlik iseloom, Dr. H. Pert, Tartu korteriolude tervishoiuline ülevaade, ins. H. Seydenbach, Tartu korterid ehitustehniliselt, dr. P. Põdder, ümbruse tervishoid, prof. A. Rammul, Tartu joogivee-olud. Neist on ulatuslikum ja põhjalikum H. Reimani oma.

Tartu I aastaraamatuga oleme rikastunud tähtsa andmestiku võrra, mis lubab sisse vaadata meie riigi rahva tervelt 1/15-ku ja võimaldab selgemalt juhtida Tartu sotsiaal-, eriti kommunaalpoliitikat. Tahaks vaid, et need materjalid ei jääks kasutamata, vaid ärgitaksid innuka kasutuse linna-ühiskonna juhtimisel. Tartu on ju üks neid meie linnu, kus salgamatult on liiga vähe ära tehtud heakorra, ümbruse tervishoiu ja plaanika kujundamise alal.

E. d. g. Kant.

Ilmub 10 korda aastas. Tellimishind: aastas Kr. 2.—, poolaastas Kr. 1.20

Vastutav ja tegevtoimetaja: *Edg. Kant.*

Toimetuse liikmed: *E. Ein, V. Nõges, Ed. Poom, Ed. Roos, Ed. Sahkenberg, L. Sepp, H. Tammer.*

Väljaandja: *Eesti Rahvuslaste Klubi.* Tartu, postkast 140.

G. Roht'i trükk, Tartu 1933.

K./M. J. PUHK & POJAD

Põhja puistee 21. Telefoni keskjaam 426-40.

Suurveski: **Osakonnad:**

Nisu- ja rukkipüülijahud:

„Eesti Parem“, „Kalev“, „Sampo“,
manna, kaerahelbed „K-H“, „Kalev“ jne.

Tallinna osakond

Estonia puistee 19. Tel. 427-55.

Suurveski saadused. Õli-, raua- ja
koloniaalkaubad. Autoosad, kummid jne.
Dunlop- reketid ja tennispallid.

Autode esindus

Autotöökjad Põhja puistee 21.

Chevrolet, Buick, G M C, Cadillac etc.

Tartus,

Narvas,

Pärnus,

Viljandis,

Valgas,

Rakveres,

Paides,

Petseris,

Tapäl,

Abjas;

Võhmas.

Ed. Krivelkot.

Tapeedi ja linoleumi eriäri.

Parimate Euroopa vabrikute

tapeedid ja linoleum

moodsates mustrites ja paljudes värvides.

Vene tän. 4, tel. 435-15.

Helsingi riidekauplus

omanik M. Kabal.

Tallinn, V.-Karja 7, telef. 444-01.

Siidi-, villase-, linase- ja pesuriide kaubad.
Mööbliriided, vaibad, põrandariided, kardinad jne.

**Ühispank
Pärnu Eesti Laenu-Hoiu
Ühisus**

Vanem ja suurim rahaasutus Pärnus.

Pärnus, Rüütli tän. 40.

Telef. 175 ja 344.

ja karastusjoogid:
mesi-sekt, karamel ja limonadid

**O./Ü. A. Bliebernicht
Pärnus.**

Õllevabrik.

Tallinna ladu: Klaasingi 11, telef. 456-17.

HIND 25 SENTI.